

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE
ÚSTAV ČESKÝCH DĚJIN

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Nováková Klára

VOJENSKÝ ÚJEZD RALSKO V LETECH 1950–1968

MILITARY AREA RALSKO IN 1950–1968

Praha 2011

Prof. PhDr. Ivan Šedivý CSc.

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce, Prof. PhDr. Ivanu Šedivému CSc. za pomoc a rady, které mi poskytl a bez nichž by tato práce nevznikla.

Své místo zde má jistě i Vojenský ústřední archiv, neboť bez pomoci jeho zaměstnanců bych procházela archiválie ještě v dalším akademickém roce, PhDr. Pavel Minařík z vojenského archivu, PhDr. Jiří Rajlich z Vojenského historického ústavu, a také pamětníci manželé Kozderkovi, Kurt Pobuda a Marie Sedláková společně s panem Jaroslavem Dvořákem, kteří mi předali své rady a svým vyprávěním mi pomohli leccos objasnit.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

Podpis:

Abstrakt

Práce pojednává o bývalém Vojenském újezdu Ralsko v rozmezí let 1950–1968. V několika kapitolách, řazených dle tematických celků, se zabývá především vystěhováním civilního obyvatelstva při vzniku újezdu, vojenskými cvičeními, tábořišti, organizační strukturou, životem v újezdu aj. Práce je primárně založena na archiváliích Vojenského ústředního archivu (převážně fondy Ministertva národní obrany) a na další dostupné literatuře. Taktéž je zde použita metoda „oral history“.

Bakalářská práce přináší nové historické poznatky v oblasti československého vojenství, neboť zpracovává zatím neprobádané téma českých poválečných dějin.

Klíčová slova

Vojenský újezd (Ralko), vojenský výcvikový prostor (Mimoň), výcvik československé armády, historie oblasti Ralsko.

Abstract

The thesis treats the history of the former military area of Ralsko between the years 1950–1968. It contains several chapters arranged according to their theme. They deal mainly with the resettlement of the civilians preceding the establishment of the military area, military training and encampments, organization system, life in the area etc. The thesis is based primarily on the archives of the Central Military Archive (mostly the resources provided by the Ministry of Defence) and also on other available writings. Besides, it works with oral history.

The BA thesis reveals new pieces of knowledge connected with the Czechoslovak military history as it focuses on a part of the Czech post-war history, which has so far remained unexplored.,

Key words

Proving ground (Ralsko), military area (Mimoň), the training of the Czechoslovakia army, the history of Ralsko area.

Obsah

Použité zkratky	8
1. Úvod.....	9
1.1 Cíl práce a volba tématu.....	10
1.2 Použitá literatura, prameny.....	11
2. Historie vojenského újezdu Ralsko	13
2.1 Historie oblasti	13
2.2 Historie vojenských újezdů.....	14
2.3 Druhá světová válka	15
2.4 Odsun německého obyvatelstva	16
2.5 Vznik vojenského prostoru	17
2.6 Závěr	19
3. Vysídlení prostoru.....	20
3.1 Vysídlení Hradčan	21
3.2 Vysídlení dalších obcí.....	22
3.3 Civilní obyvatelstvo.....	26
3.4 Závěr	28
4. Správa a oblast VÚ Ralsko	29
4.1 Správa vojenského újezdu.....	29
4.2 Terén.....	30
4.3 Hospodářství a zemědělství ve vojenském újezdu	31
4.4 Tábořiště	33
4.5 Těžba uranu	37
4.6 Závěr	37
5. Působení vojsk ve vojenském újezdu	38
5.1 Výsadkové vojsko	38

5.2	Výcvik izraelské armády	41
5.3	Československé jednotky	43
5.4	Sovětská armáda a její působení.....	47
5.5	Závěr	49
6.	Prostor Ralsko nyní	50
7.	Závěr	52
	Prameny a literatura.....	53
	Archivní prameny.....	53
	Tištěné prameny	53
	Rozhovory	53
	Literatura.....	53
	Seznam příloh.....	1
	Příloha 1	2
	Příloha 2	3
	Příloha 3.....	6

Použité zkratky

ČSLA	Československá lidová armáda
ČSSR	Československá socialistická republika
FLS	Fotoletecká skupina
LSB	Letištní správa budov
MNO	Ministerstvo národní obrany
MNV	Místní národní výbor
PTP	Pomocné technické prapory
PVOS	Protivzdušná obrana státu
PŘVLS	Podnikové ředitelství lesů a statků
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
V1. VO	Velitelství 1. vojenského okruhu
VFS	Vyhodnocovací a fotografické středisko
VÚA	Vojenský ústřední archiv
VLS	Vojenské lesy a statky
VÚ	Vojenský újezd
VVP	Vojenský výcvikový prostor
VVT	Vojenský výcvikový tábor – starší označení pro VVP

1. Úvod

Historie poválečného Československa je z mnoha směrů prozkoumána a vylíčena mnohými historiky. Stále zde jsou však místa, která probádána nejsou. Jedním z takových je i vojenský újezd Ralsko, tedy vojenský prostor, který vznikl po 2. světové válce na severu Čech mezi obcemi Česká Lípa a Mnichovo Hradiště.¹

Tématem mé bakalářské práce je historie tohoto vojenského újezdu od roku 1950 do roku 1968. Vymezení dat je dáno hned několika faktory. Vojenský prostor jako takový vznikl již v roce 1946 a samozřejmě i kapitoly předválečné a válečné jsou velmi zajímavé, takže se jimi v této práci okrajově také zabývám. Rokem 1950 v podstatě začíná mé bádání ve Vojenském ústředním archivu, neboť do tohoto roku jsem odkázána na jiné zdroje (kvůli povodni v roce 2002, která archiv postihla); a taktéž byl toho roku zřízen vojenský újezd, neboť předtím se jednalo o vojenský výcvikový prostor. Rok 1968 je v Ralsku jasným mezníkem, neboť tento prostor byl zabrán sovětskou armádou, která ho využívala až do roku 1991. Materiály z tohoto období u nás v podstatě nejsou, vše významné je v Moskvě, kde však tyto prameny nejsou badatelům přístupné.

Vojenskou historii tohoto území jsem se rozhodla vylíčit v tematických sondách a nikoli po letech, neboť by to bylo velmi nepraktické.

Napsat vše, co by napsáno mohlo být, by značně překročilo rozsah této práce a z tohoto důvodu je možné, že čtenář nenajde vše, co hledá, anebo to najde v zúžené podobě. Ráda bych srovnala například demografický vývoj, popř. se v jedné kapitole zaměřila na historii nyní zaniklých vesnic. Tato témata už zpracována jsou², a proto by sloužila jen k rozšíření celé problematiky a nepřinesla by v podstatě nic nového. Zajímavé by bylo jistě i srovnání devastace krajiny oblasti v závislosti na působení sovětských vojsk a celkově celá éra sovětské okupace v tomto prostoru.

V celé práci se budou objevovat také dva různé názvy pro Ralsko: vojenský újezd a vojenský výcvikový prostor. Rozdíl je následující:

¹ Viz Přílohu č. 1 – Mapa vojenského újezdu Ralsko.

² Např. v roce 1998 byl věnován Ralsku celý sborník Geografie ČGS, kde se řeší revitalizace, demografický vývoj atd.

Vojenský újezd (dále VÚ) – je výjimečná územně správní jednotka, zřizovaná na základě zákona č. 169/1949 Sb. o vojenských újezdech ve znění pozdějších předpisů. Vojenské újezdy jako samostatné správní celky jsou spravovány újezdním úřadem, v jehož čele stojí územní správce.³

Vojenský výcvikový prostor (dále VVP) – je zvláště vyhrazená část státního území určená pro polní přípravu vojsk, zřizovaná obvykle na území vojenského újezdu.⁴

Jinak řečeno, vojenský výcvikový prostor sloužil různým vojenským útvarům a jednotkám k výcviku a přípravě, vojenský újezd byla oblast rozsáhlejší, obsahující zemědělsky využívané území, které obdělávaly například vojenské lesy a statky. V tomto případě byl ve vojenském újezdu Ralsko vojenský výcvikový prostor Mimoň, nebo také jinak – na území vojenského výcvikového prostoru Mimoň byl zřízen vojenský újezd (který byl rozlohou rozsáhlejší). V celé práci tyto dva termíny nebudu rozlišovat, neboť je nerozlišují ani dokumenty, ani mapy, používám nejčastěji termín VÚ Ralsko, kterým je myšlen celý prostor – tedy i VVP Mimoň.

Nynější zákon č. 222 ze dne 14. září 1999, ve znění pozdějších předpisů o zajišťování obrany České republiky, hovoří o vojenském újezdu takto: Vojenský újezd (dále jen "újezd") je vymezená část území státu určená k zajišťování obrany státu a k výcviku ozbrojených sil. Újezd tvoří územní správní jednotku. Způsob evidování nemovitostí na území újezdu a označování hranic újezdu stanoví zvláštní právní předpis.⁵

1.1 Cíl práce a volba tématu

Jak již bylo uvedeno, tato kapitola československých dějin zatím zůstala skryta v archivech a nebyla nikým zpracována. Proto jsem se rozhodla toto téma zpracovat jako svou bakalářskou práci, neboť historik by se měl v první řadě zabývat oblastmi neprobádanými a nikoli objevovat již objevené.

Na prvním místě je tedy cílem přinést nové poznatky do studia československých poválečných dějin. Zabývat se budu historií tohoto prostoru jak z hlediska civilního

³KOZEL, Petr. K některým vojensko-ekologickým aspektům vojenských újezdů. *Geografie: sborník české geografické společnosti*. 1998, 3, s. 221.

⁴Tamtéž.

⁵Portál veřejné správy České republiky [online]. 2011 [cit. 2011-05-11]. Vyhledávání v předpisech ze Sbírky zákonů. Dostupné z WWW: <<http://portal.gov.cz/wps/portal/s.155/6966/s.155/699/place>>.

obyvatelstva, tak samozřejmě také z pohledu vojenského. Civilní oblastí je míněno především vysídlení vesnic při zřízení prostoru, vojenskou pak vojenský prostor jako takový. Převážně se jedná o život ve vojenském újezdu, o působení vojsk, jejich výcvik atd.

Jelikož se oblast Ralska nachází severně od Mladé Boleslavi – od města, ve kterém žiji, navštěvovala jsem toto území již odmala, nicméně až předešlé roky mi ukázaly, jak je Ralsko zajímavým prostorem s ohromnou historií.

Celá oblast je kompletně odlišná od čehokoli jiného, co se v České republice dá najít. Od osídlení vesnic, které jsou vlastně jedním městem, přes rozbořená sovětská sídliště s malbami, až po nádhernou a nedotčenou krajinu v místech, která nebyla využívána ke zkouškám zbraní a techniky (v kontrastu se zdevastovanými částmi těžce zkoušených oblastí, jako jsou například sklady pohonných hmot, tankodromy a další).

Můj první počín bylo napsání proseminární práce *Život ve vojenském újezdu Ralsko* v roce 1951–1952, následuje tedy jakési „rozšíření“ tohoto tématu v podobě bakalářské práce.

1.2 Použitá literatura, prameny

Hlavním a nejdůležitějším zdrojem informací byl Vojenský ústřední archiv a jeho fondy MNO a V1. VO.⁶ Bohužel, kvůli povodni z roku 2002 jsou stále nedostupné archiválie z let 1947–1950, takže toto období musím nahradit jinou dostupnou literaturou, jako je např. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*⁷ či studie *Československo a Izrael 1947–1953*⁸ a další. Z tohoto důvodu se rok 1950 objevuje i v názvu práce. Zároveň je samozřejmě potřeba mít obecné informace o Československé lidové armádě (dále ČSLA), k čemuž jsem využila např. knih Jiřího Bílka a kolektivu, *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí, květen 1945 – květen 1955*,⁹ ale i jiných studií – např. z časopisů *Historie a Vojenství*. Dále jsem čerpala ze své proseminární práce s názvem *Život ve vojenském*

⁶ MNO: Ministerstvo národní obrany, V1. VO: Velitelství prvního vojenského okrsku.

⁷ BLAŽKOVÁ, Jana. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. 65 s.

⁸ DUFEK, Jiří; KAPLAN, Karel; ŠLOSAR, Vladimír. *Československo a Izrael 1947–1953: studie*. Praha – Brno : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakl. Doplněk, 1993. 203 s. ISBN 80-85270-21-8.

⁹ J. Bílek, J. Láník, J. Šach, *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí, květen 1945–květen 1955*, MO ČR, Praha 2006, ISBN 80-7278-377-7.

újezdu Ralsko v roce 1951–1952. Úplný seznam použitých pramenů a literatury je uveden na konci práce.

Vzhledem k tomu, že téma bakalářské práce se týká poměrně nedávné doby, využila jsem i metodu „oral history“ a uskutečnila rozhovor s pamětníky, kteří v prostoru žili a byli vystěhováni při jeho zřízení. Pan Jiří Dvořák, jakožto historik – amatér zabývající se Ralskem, mi pomohl uskutečnit rozhovor s paní Marií Sedlákovou, panem Kurtem Pobudou a Miladou a Břetislavem Kozderkovými, kteří mi velmi pomohli ujasnit si věci, které nelze v žádném archivu nalézt.

Pan Pobuda a paní Sedláková byli obyvatelé, kteří museli být vystěhováni při zřízení VVP a po celý život žili v jeho těsné blízkosti – v Mimoni. Manželé Kozderkovi naopak bydleli v prostoru jako zaměstnanci, p. Břetislav byl náčelníkem kontrolní technické stanice, p. Milada pracovala ve skladech.

Z uvedeného vyplývá, že se Ralskem jakožto vojenskou oblastí zabývalo malé množství badatelů – resp. jeho vznik zmapovala Jana Blažková a pan Dvořák, který spolupracoval na brožurce o obcích v oblasti Ralska (popsáno období do 1. světové války). Dále se oblastí zabývalo větší množství lidí z hlediska využití prostoru po zániku vojenského újezdu (a nutno říci, že zatím bezvysledně), nicméně možnost využití prostoru po roce 1991 není tématem této práce.

2. Historie vojenského újezdu Ralsko

Každá část České republiky má svou osobitou historii, která je něčím zajímavá. Jsem si však jistá, že jsou části země, kde je těchto okamžiků více – a mezi ně patří i Ralsko. Kvůli své poloze na severu republiky zažilo mnoho zlého z pruských a rakouských tažení, částí své historie je tato oblast přimknutá k Německé říši, aby se nakonec stala místem, které po dobu 45 let využívaly vojenské jednotky československé a sovětské pro vojenský výcvik.

2.1 Historie oblasti

Ve středověku procházela oblastí obchodní cesta směřující do Německa. Podél ní vznikaly hrady a osady, které se později přeměnily ve vesnice a města. Takový osud má např. i město Mimoň. Panství bylo dlouhou dobu v držení pánů z Vartenberku. Za husitství kališníkům nejdříve odporovalo a poté se přidalo na jejich stranu – na hradě Ralsko byla přijata také posádka Jana Čapka ze Sán. Husitská doba nicméně kraj velmi poničila, naprostá většina domů byla ze dřeva se slaměnými střechami, tudíž byly opakovaně srovnány se zemí. Již v této době měla celá oblast mnoho úkrytů a jeskyní ve skalách, které vznikly jak přirozeně, tak uměle, a kam se obyvatelstvo mohlo v případě nebezpečí schovat.

Po éře husitství se z kraje stala poměrně nebezpečná oblast ohrožující kupeckou cestu. Proto ji nechal Vladislav vyhlásit za odúmrť a předal Linhartovi z Gutersteina. Po jeho smrti se zde taktéž vystřídala celá řada majitelů.

Za protestantských nepokojů bylo panství Mimoň protestantské (jednalo se převážně o německé obyvatelstvo, které osidlovalo tuto část) a po bitvě na Bílé hoře následovalo pokatoličťování. Mimoň jako taková velmi zpustla, neboť se z náboženských důvodů odstěhovala spousta řemeslníků do ciziny a také jí prošlo velké množství vojsk – ať již vlastních či nepřátelských.

Průchodným městem, popř. městem tábořícím, byla Mimoň prakticky stále. Roku 1744 to byli Prusové, dále vojsko rakouské v čele s Karlem Lotrinským (1757), generál Laudon zde tábořil v roce 1778, po jeho odchodu potom vojsko pruské i s princem Jindřichem. Po odchodu vojska pruského se zde ubytovala opět vojska habsburské

monarchie, a to v podstatě až do prusko-rakouské války, kdy opět táhla krajem hlavně vojska pruská.

Oblast v okolí Mimoně byla převážně německá, ačkoli mnoho názvů pochází z češtiny (Tschihadlberg – z českého čihadla, místa, kde se číhalo na ptáky). Kraj měl jistě velmi jasný německý ráz, neboť i čeští řemeslníci, kteří se do Mimoně přistěhovali, se ženili s německými ženami. Mnoho lidí se přihlásilo k Němcům po roce 1938. Není se čemu divit; školy vyučovaly německy (česká škola byla v Proseči a Jablonečku, nicméně v Proseči po 1. světové válce zanikla pro malý počet studentů) a celkově tento čin přinesl lidem mnoho sociálních a životních výhod.¹⁰

2.2 Historie vojenských újezdů

První vojenský tábor byl zřízen v Rakousku-Uhersku kolem roku 1890 na území dnešního Maďarska. V Čechách vznikl první vojenský tábor v letech 1904, kdy byl zakoupen pozemek v Milovicích. V důsledku obrovského technického rozvoje zbraní po 1. světové válce prostor v Milovicích přestal stačit na zkoušení nových zbraní a bojové techniky a došlo tedy ke zřízení táborů a střelnic na území Vyškova, Malacek, Brd a Kamenice nad Cidlinou.¹¹

Za protektorátu byly všechny tyto prostory zabrány a rozšířeny Němci a zabrané obce byly kompletně vysídleny – nejednalo-li se o obce německé.

V roce 1946–1947 došlo ke vzniku nových VVT, a to na základě zkušeností z 2. světové války. Vláda tyto prostory zřizovala převážně v pohraničních oblastech, které byly úplně či částečně vysídleny od Němců, a to v prostorách: Boletice, Císařský les, Mimoň a Libavá. V roce 1948 došlo ke zřízení VVT na území obce Lešť, v roce 1950 pak byly zřízeny vojenské újezdy Brdy, Boletice, Prameny, Mladá, Ralsko, Libavá, Záhorie a Lešť, v roce 1951 újezd Březina. Každý újezd spadal pod jeden okres a jeden kraj, proto se v důsledku rozšiřování újezdů mohly měnit hranice obou.¹²

¹⁰ V této kapitole jsem čerpala z webových stránek Společenství historie Mimoň: KOLAŘÍK, Josef. *Společenství historie Mimoně...Ralska a okolí* [online]. 2008 [cit. 2011-03-28]. Doba nejstarší. Dostupné z WWW: <<http://www.spolecenstvihistoriemimon.estranky.cz/clanky/doba-nejstarsi.html>>.

¹¹ Vojenský ústřední archiv (dále VÚA), Ministerstvo národní obrany (dále MNO – název fondu) 77 5/12 (číslo kartonu, signatura), 1951 (rok).

¹² VÚA, MNO 1951, 77 5/12.

2.3 Druhá světová válka

V Ralsku se za 2. světové války život nijak zvlášť nezměnil – ačkoli bylo území „zabráno“ Němci, obyvatelstvo těchto pohraničních oblastí se v podstatě „německy“ cítilo, takže nedošlo k žádným incidentům a i přes válku lidé žili ve svých vesnicích.

Počátkem března 1945 začala německá armáda budovat letiště v Hradčanech, které sehrálo význam při vzniku VÚ. Jako první bylo v Ralsku „vystavěno“ (jednalo se jen o travnatý povrch) letiště u Hvězdova, německy Kummer am See – Ost, a až poté se začalo plánovat a vyměřovat letiště v nedalekých Hradčanech (Kummer am See¹³), které bylo ovšem na konci války plně funkční, jak dokládají paměti Hanse Ulricha Rudela.¹⁴

Jelikož ale výstavba nového letiště neunikla pozornosti spojenců, 15. března byla do prostoru shozena výzvědná čtyřčlenná skupina s velitelem Andrejem Zvárou ze SSSR. Jeden člen skupiny byl brzy zajat a po jeho výslechu gestapem byl obklíčen úkryt ostatních. Těm se však podařilo Němce zahnat a za pomoci nadlesního Karla Krejčí se přesunuli na území, kde německé oddíly nepátraly (polesí Strážov). Do konce války však byli zajati kromě A. Zváry všichni, včetně nadlesního.¹⁵

Už 1. dubna se na nově vybudované letiště přesunuly čtyři letecké jednotky. Jednalo se o štáb bitevní eskadry (Stab/Schlachtgeschwader 2) pod velení Hanse Ulricha Rudela, která zde byla od 10. 4. 1945 do 8. 5. 1945, dále o II. skupinu bitevní eskadry (II./Schlachtgeschwader 2), která zde působila od 5. 4. 1945, dále zde působila stíhací eskadra (II./Jagdgeschwader 6), od 7. dubna 1945 byla v Hradčanech 10.(Pz)/Schlachtgeschwader 2 a taktéž zde byla od dubna rozmístěna eskadra Gefechtsverband Rudel, která v podstatě skýtala zbylé součásti všech výše jmenovaných eskader. Do Hvězdova se přemístila I. skupina 77. bitevní eskadry.¹⁶

Letiště v Hradčanech bylo 3. dubna 1945 (jiný zdroj říká 9. dubna¹⁷) bombardováno Američany, nicméně funkční zůstalo v podstatě až do konce války. V polovině dubna

¹³Německé názvy Hradčan a Hvězdova jsou v článku Z. Rydygra pod tímto názvem, v jiných publikacích se však také uvádí Kummer pro název Hradčan a Höflitz pro Hvězdov. Je tedy možné, že se tak označovala pouze letiště.

¹⁴Hans Ulrich Rudel byl letec a oblíbený Hitlerův muž, jeho paměti byly vydány a přeloženy do češtiny pod názvem *Navzdory*, vydáno v Brně v roce 1995.

¹⁵RYDYGR, Zdeněk. Konec druhé světové války na letišti v Hradčanech. *Bezděz*. 1998, 7, s. 212.

¹⁶ Informace o rozmístění eskader mi poskytl PhDr. Jiří Railich z VHÚ.

¹⁷ Konkrétně jde o informace z materiálů p. Josefa Dvořáka.

z Hvězdova a Hradčan létaly letouny bombardovat polské a sovětské vojsko v pásmu Dresden – Bischofswerda – Bautzen – Görlitz, poslední akcí byl let proti sovětskému vojsku u Litvínova. Po podepsání bezpodmínečné kapitulace 8. května měla být veškerá výzbroj (v Hradčanech se jí nashromáždilo obrovské množství¹⁸) předána spojeneckým vojskům, letištní zařízení a budovy měli Němci vyhodit do vzduchu. V tento den se také sovětské letectvo pokusilo bombardovat konvoj Němců, který se připravoval k odjezdu na demarkační čáru, avšak místo letiště byla bombardována Mimoň.¹⁹

V písečném terénu Ralska také cvičily jednotky Deutsches Afrika Korps.²⁰

Dne 15. června 1945 jako první přijela do Hradčan strážní letka, která letiště zajistila a 3. října 1946 se již začaly vytyčovat hranice vojenské oblasti.

Letiště u Hvězdova bylo po převzetí československou armádou považováno jako záložní a modernizovalo se letiště v Hradčanech.²¹

Odjezdem Němců a koncem války začala nová éra letiště Hradčany a tím i celého budoucího areálu. Následovalo vysídlení německého obyvatelstva, usnesení o vzniku vojenského prostoru, a tedy vysídlení i obyvatelstva českého.

2.4 Odsun německého obyvatelstva

V celé Československé republice došlo po válce na základě Benešových dekretů k odsunu německého obyvatelstva. Prostor Ralska byl za války německý, takže se toto nařízení týkalo většiny obyvatel. Ze všech 22 obcí, které dnes leží na území bývalého vojenského újezdu (ovšem už jako zaniklé), se měli lidé dostavit na Kracmanovskou křižovatku poblíž obce Kracmanov, odkud šli pěšky do Mimoně. S sebou mohli mít 30 kg zavazadel na osobu a potraviny na 7 dní, na místě musely zůstat cenné papíry, zlato,

¹⁸ BLAŽKOVÁ, Jana. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. S 2.

¹⁹ RYDYGR, Zdeněk. Konec druhé světové války na letišti v Hradčanech. *Bezděz*. 1998, 7, s. 212 – 214.

²⁰ LAHODA, Ladislav. *Podzemí - cma* [online]. 2000 [cit. 2011-03-28]. Průvodce bývalým vojenským prostorem Ralsko. Dostupné z WWW:

<http://www.podzemi-cma.cz/publikace/files/pruvodce_bvp_ralsko.pdf>.

²¹ Tyto závěry jsem učinila po několika různých interpretacích. Pamětník pan Pobuda říká, že letiště v Hradčanech za války nebylo vůbec a vystavěla jej až čs. armáda, avšak to nekoresponduje s výpověďmi Hanse Rudela, proto jsem uzavřela tyto různé názory závěrem, že Hvězdov byl jako letiště vystavěn první a následovaly ho Hradčany – Hradčany se začaly stavět až v březnu, na konci války a tudíž je možné, že si to více lidí nepamatuje.

klíče ad. Smíšená manželství směla zůstat, avšak při vysídlování v důsledku vzniku VVP připadaly na tyto rodiny konfiskace.²²

Po německém obyvatelstvu se do jejich domovů směli nastěhovat Češi, avšak toto přistěhovalectví nebylo nijak velké, vzhledem k úvahám o vzniku VVP.

2.5 Vznik vojenského prostoru

Vzhledem ke zkušenostem z 2. světové války a samozřejmě také vzhledem k začínající válce „studené“ se množství vojenských prostorů zvyšovalo. Počet obyvatelstva po válce v prostoru Ralska byl menší než před válkou, a to navzdory velmi živelnému příchodu českých rodin. Už od začátku bylo totiž osidlování poznamenáno úvahami o vzniku VVT, které se vyskytly hned po válce.

Jednání o zřízení VVT probíhala od konce války, přesto nebylo vydáno žádné rozhodnutí o zřízení, neboť se počítalo i s využitím Ralska jako rekreačního střediska (právě Hradčany jako rekreační středisko znalo mnoho lidí, a i to hrálo roli při nastěhování se do prostoru po německém obyvatelstvu).

Na začátku podzimu 1945 bylo osidlování zastaveno. Osidlovací komise Ministerstva zemědělství stanovila takzvané dohlížitele – v podstatě by se dalo také říci „instruktory“, kteří dávali rady nově přistěhovaným lidem nemajícím vztah k zemědělství. Tito dohlížitelé na rozdíl od národních správců neměli nárok na přidělení spravované usedlosti do vlastnictví. V průběhu roku 1946 se rozproudily přípravy na budování VVT Bezděz, který vznikl 30. 10. 1946.

Již před válkou československá armáda vlastnila v tomto prostoru několik vojenských dvorů – Medný, Ostrov (někde je možné se setkat s názvem Ostroh), Nový dvůr a pravděpodobně i hřibárnu v Mimoni.

Rozhodnutí o zbudování VVT bylo logické – celá oblast byla málo ekonomicky rozvinutá, chyběl dostatek pitné vody pro zásobování vesnic, kvalitní zemědělská půda, takže většina lidí pracovala v lesnictví či se zabývala chovem dobytka. Tuto část Českolipska neprotínal žádný důležitý dopravní uzel a již před válkou byla oblast celkově málo zalidněná.

²² Viz Příloha č. 2, společně s výpovědí pana Pobudy.

Velmi důležitý argument pro zřízení VVT bylo právě již zmíněné Hradčanské letiště, které bylo možné využít.²³

Od ledna 1948 byl VVT Bezděz přejmenován na VVT Mimoň. V říjnu 1949 už MNO plánovalo zřídit na území VVT vojenský újezd.²⁴

Zákonem ČSR ze dne 27. 4., č. 169/1949 Sb. bylo rozhodnuto zřídit vojenský újezd Ralsko, a to ke dni 1. 7. 1950.²⁵ Tímto dnem také formálně zanikly všechny obce ležící v prostoru a zároveň se změnila hranice okresů tak, aby VÚ ležel pouze v jednom okrese Česká Lípa.²⁶ Vysídlovací akce probíhaly až do 31. 10. 1952.²⁷ Do tohoto roku bylo vysídleno 15 vesnic.²⁸

Vojenský újezd vznikl později než vojenský výcvikový prostor, a to z důvodů čistě politických a „socialistických“. Území před vznikem VÚ byla v podstatě vyčleněna z veškeré správy státu, nebyla zde dodržována zákonná ustanovení, chyběla péče o civilní obyvatelstvo. *„Prostory VVT byly vlastně jakési mrtvé prostory, vyčleněné z rámce okresů, se kterými se nedalo pro veřejný život vůbec počítat. Jedna z hlavních zásad lidově-demokratického zřízení – kontrola lidu – na tomto území chyběla, neboť nebylo orgánu, který by (...) byl pro toto území nositelem a vykonavatelem státní moci.“*²⁹ Řečeno lidově – správci VVT si teoreticky mohli dělat, co chtěli, aniž by nad nimi měl někdo ze zákona kontrolu a lidé tak fakticky neměli zastání u jakéhokoli orgánu, neboť tam žádný lidový orgán nebyl. Vojenský újezd byl tedy podle zákona č. 124 a 125 územím, nad kterým vykonával moc „volný a svrchovaný lid“.

Za vojenské využití a řádné hospodaření VVP Mimoň odpovídal náčelník VVP, který měl sídlo v Mimoni. Tam byl také újezdní úřad zodpovídající za VÚ Ralsko. Za veškeré

²³ BLAŽKOVÁ, Jana. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. S. 2 – 14.

²⁴ BLAŽKOVÁ, Jana. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. S. 44.

²⁵ Ivana Pecháčková, *Osídlení a obyvatelstvo, Geografie*, 1998, č. 3, str. 238.

²⁶ BLAŽKOVÁ, Jana. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. S. 45.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Počet vysídlených vesnic se liší téměř všude, včetně dokumentů MNO. Zatímco J. Blažková udává toto číslo, Vítězslav Kus na stránkách <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1110020> udává počet vesnic vysídlených na 15 v průběhu roku 1947 (avšak osobně bych tam započítala minimálně i rok 1948) a další 3 vesnice v letech 1950–1951. Tato čísla se liší převážně kvůli samotným vysídleným místům – někdo započítává i „samoty“ o velikosti např. 5 stavení, někdo pouze vesnice úplně vysídlené, někdo i částečně vysídlené atd....

²⁹ VÚA, MNO, 77 5/12, 1951.

hospodářské využití VVP Mimoň zodpovídalo podnikové ředitelství vojenských lesů a statků (dále PŘVLS) se sídlem ve Stráži pod Ralskem.³⁰

Celý VÚ Ralsko měl sloužit k výcviku československé armády, což zahrnovalo střelbu ostrými náboji, nácvik bojových operací v náročných terénních podmínkách, zkoušku nově vyvinutých technologií vojenského průmyslu ad. Zajímavostí také je, že zde v 50. letech prováděly výcvik jednotky bojující za nezávislost Izraele.³¹

2.6 Závěr

Vznikem VVT Bezděz, následně VVT Mimoň a VÚ Ralsko se z území na severu Čech stala oblast využívaná vojsky, kde postupně zanikly všechny obce. Oblast se nám znovu otevřela až před necelými dvaceti lety odchodem sovětských vojsk a zrušením vojenského újezdu.

Nyní v této oblasti můžete spatřit stopy po bývalém osídlení. Na některých místech, kde ležely vesnice, jsou ještě nyní vidět sklepy, ojediněle i zbytky zdí atd. U většiny bývalých vesnic by důkazy o jejich existenci našel jen archeolog, který si lépe než laik všimne specifického terénu, kde kdysi stály domy.

³⁰ VÚA, MNO, Příloha k čj. 0023932, 1957, Projednání směrného územního plánu VVP Mimoň.
³¹ LAHODA, Ladislav. Průvodce bývalým vojenským prostorem Ralsko [online]. [s.l.] : [s.n.], 2005 [cit. 2011-05-05]. Dostupné z WWW: http://www.podzemi-cma.cz/publikace/files/pruvodce_bvp_ralsko.pdf>. Další publikace jsou uvedeny níže.

3. Vysídlení prostoru

„Pracující lid nelituje žádných obětí, aby naše armáda byla řádně připravena odrazit každý nepřátelský pokus o zmaření nastoupené cesty k socialismu. Proto pracující lid svěřil vojenské správě rozsáhlá území, aby jí umožnil dokonalou přípravu v poměrech, které se co nejvíce přibližují válečným a při tom umožňují utajení rozsahu a způsobu příprav.“³²

V každém vojenském objektu a území je pohyb civilistů zakázán či omezen. Nejinak je tomu i ve vojenských výcvikových prostorech, a to z několika důvodů.

Prvně jde o bezpečnost samotných civilistů, neboť tyto prostory jsou určeny pro výcvik armády, který nejde praktikovat bez ostré střelby, používání výbušnin a jiných životu nebezpečných věcí. Svobodný pohyb civilního obyvatelstva by byl – pokud by zde tedy zůstalo – velmi omezen, spíše i zakázán.³³

Dalším důvodem jsou utajované operace armády, včetně zkoušek nových technologií a zbraní, které se ve vojenských prostorech ověřují. Civilista by neměl mít přístup k takovým informacím – dokud se je armáda sama nerozhodne zveřejnit např. v médiích.

„Pracující lid“ byl již 26. listopadu 1946 vyzván k opuštění obcí (ať už zcela či jen částečně) Holičky, Hvězdov, Jablonec, Horní Krupá, Křída, Hradčany, Kuřivody, Náhlov, Dolní Novina a Černá Novina, Okna, Olšina, Palohlavy, Proseč, Svěbořice, Židlov, Ploužnice a Jezová. Celá akce měla být zajištěna Osídlovací komisí Ministerstva zemědělství a libereckou pobočkou Národního pozemkového fondu společně s velitelem tábora podplukovníkem Duřtem.³⁴

Starousedlíkům byla přidělena pozemková náhrada ve velikosti do 20 ha, ne však větší než vlastnili v prostoru. Pokud si obyvatelé nevybrali ani jeden z nabízených pozemků, měli nárok na finanční vyplacení.³⁵ Ve většině případů nebyla nabízená usedlost ideální. Jednalo se o statky, které z nějakého důvodu nebyly osídleny při přistěhovalecké vlně po

³² VÚA, MNO 77 5/17, 1952.

³³ Viz. zákon č. 222 ze dne 14. září 1999, ve znění pozdějších předpisů o zajišťování obrany České republiky, §32, §39 a §40.

³⁴ BLAŽKOVÁ, Jana. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. S. 13–14.

³⁵ Tamtéž.

odsunu Němců v r. 1945. Důvodem byla velká vzdálenost od civilizace, nezavedený elektrický proud, příliš velké usedlosti, které rodiny nemohly uživit.³⁶ Problémů s vystěhováním však bylo více. Mnozí starousedlíci si nechali odhadnout majetek na své náklady odborníky a shledali velký rozdíl mezi tímto, a odhadem zajištěným komisí Ministerstva národní obrany.³⁷

Hlavní etapa vysídlení skončila v červnu 1947 rozpuštěním likvidační skupiny OKMZ a NPF v Mimoni. Dne 1. července 1950 nabylo účinnosti zřízení VÚ Ralsko a tímto dnem tedy zanikly obce, které se zcela nacházely na jeho území: Černá Novina, Holičky, Horní Krupá, Hvězdov, Jablonec, Okna, Olšina, Palohlavy, Svěbořice a Židlov.

VVT se nacházel v pěti okresech (Česká Lípa, Liberec, Turnov, Mnichovo Hradiště, Doksy – přičemž vyklizené obce se nacházely jen v okrese Mnichovo Hradiště a Česká Lípa), což bylo při jednání mezi civilními a vojenskými úřady dosti nepraktické. Od 1. července 1950 se tedy změnila i hranice okresů a VÚ spadl jen do okresu Česká Lípa.³⁸

3.1 Vysídlení Hradčan

Obec Hradčany sousedila v těsné blízkosti s vojenským újezdem a částečně do něho patřila (některé pozemky u obce). Díky tomu byl v obci zaveden přísný režim, pohyb osob byl vázán na povolenky, takže rekreační sezóna u tohoto oblíbeného letoviska v roce 1950 víceméně zkrachovala. Od nastěhování se do Hradčan uplynulo pět let a lidé nejen že získali na nové domy citovou vazbu, ale také do nich investovali mnoho peněz.³⁹ Z mého pohledu pro obyvatele nemohlo být lehké opět se odstěhovat, ačkoli z dokumentů MNO vyplývá, že byli s odsunem smířeni kvůli nemožnosti uživit se jinak než jako rekreační letovisko.⁴⁰ MNO na vysídlení pospíchalo a jeho postup byl razantnější než při vysídlení v roce 1947.⁴¹

Dne 22. ledna 1951 přijeli do Hradčan zástupci ONV Doksy a OVKSČ z Doks s požadavkem vystěhování celé obce, a to 20 rodin do konce března a zbytek (asi 50 rodin) do konce srpna 1951.

³⁶ Tamtéž, s. 17.

³⁷ Tamtéž, s. 40.

³⁸ Tamtéž, s. 44–45.

³⁹ Tamtéž, str. 46–47.

⁴⁰ MNO, 77 5/515, 1951.

⁴¹ BLAŽKOVÁ, Jana. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. S. 48.

O tom, že se obyvatelé Hradčan nehodlali smířit s úplným vystěhováním obce, svědčí i dopis z Místního národního výboru v Hradčanech adresovaný do kanceláře MNO z 28. ledna 1951. V dopise se národní výbor dožaduje spravedlnosti a připomíná, že již několikrát jim bylo sděleno a slíbeno, že zabránění částí obce v minulých letech je konečné. Obyvatelé Hradčan nabízejí ubytování vojákům i za cenu velkého uskromnění se a dávají k dispozici budovy určené pro hosty letoviska.⁴²

Ve věci vysídlení byla však převážně armáda velmi razantní a ve zprávě z 5. února 1951 generál Vrbský píše, že se jedná o jediné možné řešení, a to kvůli velkému počtu rodin vojáků a také kvůli blízkosti letiště.⁴³

Náhradní byty byly poskytnuty například ve Starých Splavech (26 bytových jednotek).⁴⁴

Dne 29. března byla ustanovena zvláštní vysídlovací komise (složená ze zmocněnce a pomocného orgánu KNV Liberec, zmocněnce ONV v Doksech či v České Lípě či z dalších úředníků), která měla obyvatelům zajistit náhradní ubytování či vyřešit otázky náhrad atd.⁴⁵

Již 5. července 1951 byla obec prakticky úplně vysídlena (s výjimkami jako je odvoz materiálu).⁴⁶

3.2 Vysídlení dalších obcí

Dne 27. prosince 1951 bylo projednáno rozšíření VÚ Ralsko dotýkající se obcí Mimoň, Ploužnice, Brenná, Provodín a Stráž pod Ralskem a 28. 12. se jednalo konkrétně o vysídlení obcí Boreček a Ploužnice. Zatímco zabránění Ploužnice ještě nedělalo takový problém, s vysídlením Borečku šla ruku v ruce i ztráta lesů coby rekreačních oblastí pro obyvatele Mimoně.⁴⁷ (Tato otázka se celkově řeší v průběhu mnoha let, kdy probíhalo vysídlování obcí u vojenských újezdů a vojenských výcvikových táborů. Civilnímu obyvatelstvu totiž zabráněním části území bylo odepřeno i území pro rekreaci – lesy a jiné. Zároveň se jednalo i o zábor hospodářské půdy, která ale byla armádou využita –

⁴² VÚA, MNO, 9 1/2, 1951.

⁴³ VÚA, MNO, 7 5/515-3, 1951.

⁴⁴ VÚA, MNO, 7 5/515-4, 1951.

⁴⁵ VÚA, MNO, 7 5/515-8, 1951.

⁴⁶ VÚA, MNO, 7 5/515-16, 1951.

⁴⁷ VÚA, MNO 77 5/643-6, 1951.

alespoň částečně. V mnoha dokumentech se například klade důraz na pohyb armády mimo vytyčený prostor, kdy se v žádném případě nesměly zničit či jinak znehodnotit přilehlé rekreační oblasti.⁴⁸⁾

Nakonec měly úplně zaniknout obce (a katastrální území) Ploužnice, Hradčany, Strážov, Kuřivody a Vrchbělá⁴⁹ (celkem asi 500 obyvatel⁵⁰) a části území obcí Osečná, Stráž pod Ralskem, Mimoň, Brenná, Provodín, Doksy, Bezděz, Bělá pod Bezdězem, Veselí, Chrastrná, Břehyně a Jezová.⁵¹

Dovolím si tu uvést důvod pro rozšíření VÚ a VVT psaný v soudobých dokumentech MNO:

„Aby se naše armáda mohla přiblížit svému vzoru armádě sovětské a aby byla dokonale připravena na své úkoly, je nutno zajistit pro ni ve větším rozsahu než dosud možnost provádění bojové přípravy za podmínek, které se co nejvíce přibližují podmínkám v boji. (...)“⁵²

Zároveň se VÚ Ralsko rozšířil z důvodu „bdělosti a ostražitosti“, protože v okolí bylo možné pozorovat újezd z vyvýšenin, které proto měly být zabráný (např. hrad Bezděz).⁵³

Toto vysídlení bylo zároveň i politicky a ekonomicky využito, neboť vysídlenci, kteří si nechtěli hledat nové zaměstnání, měli být převedeni v první řadě do průmyslové výroby (pokud se nejednalo o odborníky v zemědělství atd.).⁵⁴

Ve zprávě z 12. února 1952 se píše o velmi šetrném zacházení s vysídleným obyvatelstvem, kdy jim vše musí být podáno velmi citlivě a pečlivě, aby občan získal dojem, že se jedná o dobro pro stát. Vše potřebné měl zajistit stát (náhradní ubytování, vstupy do JZD a jiných spolků, zaměstnání, přestěhování, odhady majetku atd.), vysvětlování a přesvědčování mělo být provázeno hovory s občany v menších skupinkách a každému měly být předány podrobné informace o přesídlení a změnách.⁵⁵ Samozřejmě, vzhledem k časovému tlaku ze strany armády, nedostatku peněz a dobré

⁴⁸ Např. VÚA, MNO 77 5/8, 1952.

⁴⁹ VÚA, MNO 77 5/643-6, 1952.

⁵⁰ VÚA, MNO 77 5/1-21, 1952.

⁵¹ VÚA, MNO 77 5/1-21, 1952.

⁵² VÚA, MNO 77 5/10, 1952.

⁵³ VÚA, MNO 77 5/1-21, 1952.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ VÚA, MNO, 77 5/1-10, 1952.

organizace, se takto hladce provedené vystěhování nekonalo. Naopak, bylo mnohem více hektické a ze strany úřadů velmi nepříjemné.

Na druhou stranu se ve zprávě z 5. května 1952 píše o zmírnění konfiskací a zacházení s občany, neboť u mnoha z nich vznikl pocit křivdy (někdy možná i domnělé, avšak dle mého názoru většinou oprávněné). MNO tedy vydává příkaz, aby „*v případech třídně a sociálně odůvodněných*

- a) *Bylo povolováno vrácení přidělové ceny za zestátněný přidělový majetek ve volné měně*
- b) *Bylo upuštěno od požadování doplatku za konfiskát davaný náhradou za zestátněný majetek (...), jestliže z toho nevzejde značné a nespravedlivé obohacení přidělce.*⁵⁶

Dne 31. října 1952 byla vysídlovací akce oficiálně ukončena, ačkoli během následujícího měsíce se ještě několikrát sešla vysídlovací komise, a to kvůli administrativním záležitostem. Počet vysídlených rodin byl 180 (594 obyvatel).⁵⁷

Vysídlené vesnice a samoty začaly postupně chátrat, ale k úplné demolici dopomohla armáda, která domy jednak prodávala, zároveň je ničila vojenskou technikou.⁵⁸ K úplné devastaci došlo za sovětské armády po roce 1968 – ačkoli v té době byly téměř všechny obce srovnané se zemí, sověti celý prostor přebudovali a velmi se zvýšila míra devastace krajiny.

Následující tabulka vyjmenovává počet obcí a jednotlivých osad či samot, které se vyskytovaly v prostoru Ralsko. Obce označené hvězdičkou se zachovaly dodnes.

⁵⁶ VÚA, 77 3/1-16, 1952.

⁵⁷ VÚA, MNO, 77 13/1-30, 1952.

⁵⁸ Výpověď p. Pobudy.

Tabulka 1

Obce, osady, samoty		
<i>Český název</i>	<i>Německý název</i>	<i>Poznámka</i>
Boreček*	Haidedörfel	osada
Chlum	Chlum	osada
Černá novina	Schwarzwald	
Dolní novina	Böhm. Neuland	osada
Dolní okna	Heide	osada
Holičky	Hultschken	
Horní Krupá	Ober Krupai	
Hradčany*	Kummer	
Hvězdov*	Höflitz	
Jabloneček*	Gablonz)	Zničena částečně – zbyla budova české a německé školy
Jezová	Jezowai	
Kostřice	Kosterzitz	
Kracmanov	Kratzdorf	
Krby	Kirbe	samota
Křída	Kridai	
Kuřivody*	Hühnerwasser	
Náhlov*	Nahlau	
Nová Hospoda	Neuschanke, Neuschänke, Neuschänka	osada
Okna	Woken	
Olšina	Wolschen	
Ploužnice*	Plauschnitz	
Palohlavy	Halbehaupt	
Proseč	Proschwitz	
Prosíčka	Prositschka	
Svébořice	Schwabitz	
Šlapka	Schlapken	samota
Zábělce	Sabelce	osada
Židlov	Schiedel	
Vazačka	Wassatschka	osada, okres MB
Vrchbělá	Neudorf	okres MB

Objekty		
Český název	Německý název	Poznámka
Flössel	Flössel	hájovna
Medný	Mednay	dvůr
Nový Dvůr	Neuhof	dvůr
Nový Mlýn	Neumühle	mlýn
Ostrov	Spörning	dvůr
U Dvou chalup	Zweihäusel	
Vejčín	Eier Brunn	hájovna
Wehnel	Wehnel	hájovna
Zbýnská hájovna	_____	hájovna
Suchý les	Dörrholz	okres MB, hájovna
Skelná huť		
Zourov	Sauermuhl	okres Liberec, mlýn a pila

Zdroj: Zaniklé obce a objekty po roce 1945 [online]. 2005 [cit. 2011-04-20]. Místa s důvodem zániku: Vojenský výcvikový prostor Ralsko. Dostupné z WWW:

http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=vvp_ralsko, upraveno p. Dvořákem a autorkou práce

3.3 Civilní obyvatelstvo

Přeměnou tohoto území na necivilní vojenský prostor se naprostá většina obyvatelstva musela vystěhovat. Přesto zde někteří lidé z řad civilního obyvatelstva zůstat mohli.

Jednalo se především o rodinné příslušníky vojáků z povolání, zaměstnance vojenských lesů a statků a příležitostné brigádníky.

Hlavně pro první dvě skupiny ale život v „necivilní“ oblasti nebyl příjemný, ačkoli armáda (konkrétně hlavně újezdni správce) byla pověřena zajištěním snesitelných materiálních a kulturních podmínek pro život v újezdu.⁵⁹

Na základě dalších archiválií z VÚA je patrné, že některé obce, které se uváděly jako kompletně vysídlené, sloužily právě těmto „obyvatelům“ vojenského újezdu. Jednalo se o Hvězdov (zde sídlila velitelská rota VVP), Kuřivody, Náhlov, Hradčany, Ploužnici (zde byly umístěny i dílny, sloužící všem svazkům a útvarům V1.VO) Boreček a Proseč a některé samoty.⁶⁰ Tyto obce byly využity k ubytování rodin důstojníků, ale i

⁵⁹ VÚA, MNO, 77 5/8, 1952.

⁶⁰ Podle pamětníků šlo dále o Horní Krupou, Svěbořice, Palohlavý a Jezovou.

zaměstnanců VLS či jiných.⁶¹ Také stačilo, aby jeden člen rodiny pracoval pro VLS a rodina mohla zůstat ve VVP. Novými čísly popisnými bylo označeno 420 domů (do roku 1957).⁶²

Jak se dočteme v dalších kapitolách, výcvik sice probíhal pouze na jaře a na podzim, přesto bylo po celý rok v prostoru mnoho lidí. Kromě již zmíněných (veškerý vojenský personál atd.) nesmíme totiž zapomenout, že se mnoho let v prostoru stále něco stavělo a upravovalo – což s sebou přineslo další lidi z řad civilistů.

Dle mého názoru ale odloučenost od společenského dění, pobyt v místě, kde je téměř denně slyšet střelba a těžká technika atd., nemohly být prospěšné pro civilní obyvatelstvo, které v prostoru nemělo žádné kulturní vyžití. I z toho důvodu bylo v roce 1958 zjištěno, že morálka celé správy VVP Mimoň (tedy civilních zaměstnanců i důstojníků) je velmi nízká, a to mimo jiné kvůli odloučenosti od kulturních středisek a nevytvoření zdravého kolektivu.⁶³ (Ačkoli kulturní střediska ve VÚ byla, využívala se převážně na Silvestra.⁶⁴)

Děti obyvatel VÚ Ralsko jezdili do školy do Mimoně, asi od roku 1956 se ve Hvězdově zřídila školka (přesný rok pamětníci bohužel nepamatují a archiválie o tomto mlčí). Jediné základní potraviny se podle pamětníků daly koupit v obchodě v Ploužnici (manžel vedoucí těchto potravin, p. Kratochvílové, byl podezříván, že jezdí na americkou ambasádu v Praze, kde také bral americké jazzové gramofonové desky, které pouštěli vojákům a „všeobecně se o nich hovořilo jako o špionech“⁶⁵). Podle archiválií byly prodejny Pramen v bývalých obcích Ploužnice (3), Kuřivody, Hradčany, na letišti v Hradčanech a v době soustředění vojsk v Horní Krupé, Jezové a Vrchbělé.⁶⁶

V roce 1968 se naprostá většina lidí dosud žijících ve VVP musela odstěhovat kvůli příchodu sovětské armády, která prostor zabrala. Nadále v něm působily VLS, jejichž zaměstnanci v prostoru mohli bydlet i nadále.

⁶¹ VÚA, MNO, Příloha k čj. 0023932 (1 12/178-B), 1957, Projednání směrného územního plánu VVP Mimoň, s. 2.

⁶² Tamtéž, s. 2.

⁶³ VÚA, MNO, čj. 020603/11, 1958.

⁶⁴ Výpověď pamětníků.

⁶⁵ VÚA, MNO, čj. 020603/11, 1958.

⁶⁶ VÚA, MNO, 1 12/178-B, 1957, s. 10.

Civilisté žijící v okolních obcích a městech (především tedy z Mimoně) mohli do prostoru chodit téměř po celý rok na propustky (ačkoli se jednalo samozřejmě o lidi prověřené), do okrajových částí se ale chodilo i bez propustek.⁶⁷ V době, kdy tam neprobíhal výcvik, navštěvovali lidé z okolí vojenský újezd kvůli sběru lesních plodů, což tedy bylo možné i v přítomnosti armády. Obyvatelé Mimoně měli již za tu dobu zkušenosti s tím, kdy a kde se cvičí střelby, a kde naopak na vojáka nenarazí.⁶⁸ V žádných archiváliích, které jsem pro tuto práci zkoumala, jsem nenašla, že by byl nějaký civilista (který nepatřil do VÚ) zraněn. Smrtelné zranění se stalo pouze civilistovi Stanislavu Kandusovi, který jako civilní občan pracoval u 25. tankového opravního závodu.⁶⁹

3.4 Závěr

Během roku 1951 a 1952 bylo z důvodu rozšiřování hranic vojenského újezdu vysídleno několik vesnic, ačkoli hlavní vysídlení proběhlo v r. 1948, kdy vznikl VVT Ralsko. Rozšiřování hranic se projednávalo, navrhovalo a upravovalo téměř po celou dobu trvání vojenského újezdu, neboť se jednalo i o úkony, kde do území VÚ přibyl například jeden statek či opravdu zanedbatelná část území. To vše však muselo být zaznamenáno, neboť toto území tím přešlo z civilní správy na správu vojenskou, která se o prostor musela starat po všech stránkách. Rozšiřování hranic má pravděpodobně cosi společného se změnou režimu, kdy nový, prokomunistický, podstatně více zbrojil a celkově přispíval značnými finančními prostředky do zbrojního průmyslu, a to z důvodu zvyšujícího se napětí mezi východním a západním světem a samozřejmě také kvůli podpoře, kterou v armádě měl.

Po vysídlení obce formálně zanikly, neformálně se část z nich využívala pro ubytování mnoha potřebných zaměstnanců, kteří se starali o VÚ, a také pro ubytování rodinných příslušníků armády.

⁶⁷ Rozhovory s pamětníky.

⁶⁸ Rozhovory a pamětníky.

⁶⁹ Dne 9. 9. 1954 se stala nehoda, kdy p. Kandus na následky popálenin zemřel v nemocnici (77% těla těžce popáleno). Nehodu vyšetřovala vojenská kontrarozvědka a komise, složená z důstojníků a ze závěru je patrné, že na zaměstnanci vzplálo oblečení, které si polil benzínem, neboť nebyla dodržována bezpečnostní opatření a lidé v prostorách hořlaviny kouřili cigarety. (VÚA, MNO, 74/1/14-138, 1954).

4. Správa a oblast VÚ Ralsko

Důležitou součástí vojenského újezdu bylo jeho hospodářské využívání a život v něm, neboť na rozdíl od vojenských cvičení toto trvalo po celou dobu jeho existence. V této kapitole se tedy pokusím popsat život ve vojenském újezdu, jeho hospodářské využití a také terén – mimo jiné tedy kde se nalézala tábořiště a jakou kapacitu měla.

4.1 Správa vojenského újezdu

Na území vojenského újezdu Ralsko hospodařilo Ředitelství vojenských lesů v Mimoni a Ředitelství vojenských statků ve Stráži pod Ralskem.⁷⁰ V čele vojenského újezdu stál **újezdní správce** jmenovaný krajským národním výborem po dohodě s vojenskou správou. Byl vybírán ze starších důstojníků justice v činné službě, pověřen vedením újezdního úřadu, vydával povolení k pobytu civilním osobám atd.

Újezdní úřad byl v podstatě místní národní výbor (MNV) pro prostor VVP podle §19 zákona č. 109/1949 Sb. o vojenských újezdech a plnil všechny úkoly, které by jinak měly MNV. Jak praví dokument, pečuje tedy především o blaho člověka a upevňuje socialistický řád.⁷¹ Například dával lidem žijícím ve VÚ Ralsko průkazky pro pohyb v prostoru. Služebně byl tento orgán podřízen MNO a sídlil v Mimoni.⁷² Voleb do úřadu se např. v roce 1957 zúčastnilo 99,52% voličů, přičemž „volby probíhaly v radostné náladě voličů a většinou manifestačně.“⁷³

U každého újezdního úřadu byly zřízeny **komise pracujících**, které plnily úkoly obdobné stálým komisím při MNV. Byl to jakýsi poradní orgán úřadu a zastával funkci občanské kontroly na VÚ.⁷⁴ Návrh na zřízení komise je z roku 1957 a v dokumentech z téhož roku se píše o zmírněné aktivitě (až na komisi na Borečku, která byla velmi agilní)⁷⁵ ale pamětníci nepamatují, že by v Ralsku komise pracujících existovala.

⁷⁰ VÚA, MNO, 77 5/18-4, 1952.

⁷¹ VÚA, MNO, 1 12/72, 1958.

⁷² VÚA, MNO, 1 6/2-2, 1957.

⁷³ VÚA, MNO, 1/12-39 B, 1957.

⁷⁴ VÚA, MNO, Návrh statutu újezdního úřadu, 34 stran, 1958.

⁷⁵ VÚA, MNO, 1 12/205 B, 1957.

Ve vojenském újezdu působil dále **vojenský velitel** (v dokumentu z roku 1957 se uvádí vojenský náčelník⁷⁶), který měl na starosti prostor po stránce vojenského využití.⁷⁷ Byl tak např. zodpovědný za uzavření okolí střelnic v době ostrých střelb, stanovoval objekty, které měly být hlídané vojenskou stráží, stíhal vojáky za přestupky spáchané ve VVP, vysílal hlídky do okolních obcí v době, kdy měli vojáci volno atd.⁷⁸

Trestní pravomoc vykonávala komise v čele s újezdním správcem jmenovaná okresním národním výborem.⁷⁹ Pro přestupky v oblasti hospodářství a pro ochranu myslivosti, rybářství, vod atd., byla dne 16. 11. 1955 zřízena přísežná stráž vojenských lesů a statků.⁸⁰

Po celou dobu byl vojenský újezd podřízen Ministerstvu národní obrany, na rozdíl od vojenského výcvikového prostoru, kde se podřízenost měnila společně se vznikem okruhů. Při vzniku VVT Bezděz byl tento podřízen MNO, od roku 1948 pak spadal pod 1. oblast Praha, která byla v roce 1950 přejmenována na 1. vojenský okruh. V roce 1954 přešel VVP pod správu tankového a mechanizovaného vojska MNO, nicméně roku 1957 se vrací pod 1. vojenský okruh. Ten se následně v roce 1958 přejmenovává na 1. armádu, která do r. 1960 sídlí v Praze a následně přesídluje do Příbrami. V roce 1969 se nakonec VVP dostane pod správu Západního vojenského okruhu s velitelstvím v Táboře.⁸¹

4.2 Terén

Prostor vojenského újezdu se před jeho založením nacházel v několika okresech, po vzniku se však oblast sjednotila do jednoho okresu Česká Lípa. Nejvyšším bodem v okolí byl vrch Bezděz (577 a 604 m. n. m.).

Terén v celé oblasti je poměrně členitý (hlavně západní a severní část), ve střední a jižní části zvlňený. Průměrná nadmořská výška činí 350 – 400 m.

⁷⁶ VÚA, MNO, 1 6/2-2, 1957.

⁷⁷ VÚA, MNO, 77 5/12, 1951.

⁷⁸ VÚA, MNO, 1 6/2-2, 1957.

⁷⁹ VÚA, MNO, Návrh statutu újezdního úřadu, s. 23, 1958.

⁸⁰ VÚA, MNO, 1 6/2-2, 1957.

⁸¹ Informace mi poskytl PhDr. Pavel Minařík.

Státní památkový úřad vymezil ve VÚ Ralsko přírodní rezervaci rostlinné flóry na vrcholu Ralsko, rezervace vodní zvířeny nacházející se kolem rybníka Břehyně byla v těsné blízkosti hranic vojenského újezdu.⁸²

Půdní složení je různorodé, od středně těžkých, přes písek, skalní podklad až po rašeliniště.

Naprostou většinu VÚ Ralsko pokrývá a pokrýval les, a to převážně jehličnatý, na východě prostoru pak jsou i nezalesněné úseky.

V celém prostoru je poměrný nedostatek vodní plochy, v okolí Hradčan protéká řeka Ploučnice, jejíž jeden přítok je Hradčanský potok, který částečně napájí rybníky jižně od letiště Hradčany – Hradčanský rybník, Držník, Vavrouškův rybník a Černý rybník. V okolí je také mnoho mokřin. Další rybníky jsou severně a severovýchodně od letiště Hradčany díky řece Ploužnici a Ploužnickému potoku. Jinak je celý zbytek prostoru prakticky bez vodního zdroje. Gravitační vodovod byl v roce 1953 v trase Židlov – Horní Krupá – Jezová – Kuřivody.⁸³

4.3 Hospodářství a zemědělství ve vojenském újezdu

Jak již bylo výše uvedeno, hospodářské využití vojenského prostoru měly na starosti vojenské lesy a statky. Ty se staraly o lesy, zemědělsky využívané oblasti i o pastviny. Bylo potřeba řešit klasické problémy zemědělského rázu – např. ve zprávě ze zasedání správců újezdů z roku 1951 se tak v rámci vojenského újezdu Ralsko řeší nedostatečná údržba silnic, střežení hranic vojenských újezdů, ale také otázka zamezování rozšiřování plevelu z újezdů na vedlejší pozemky, kde se doporučuje zřízení hlídací čety o deseti lidech s plamenometem a využití zaměstnanců chemického oddělení.⁸⁴

Obzvláště boj s plevelem se ukázal jako velmi zákeřný a těžký. Jak se píše ve zprávě z 5. července 1951, je v první řadě *„třeba zorganizovati pátrací službu proti mandelince bramborové“*, ale také je nutné obrátit se na odborníky, kteří by mohli doporučit vhodné chemikálie, neboť hubení plamenometem se ukázalo jako neúčinné a bezvýznamné.⁸⁵

⁸² VÚA, MNO, Příloha k čj. 0023932, 1957, Projednání směrného územního plánu VVP Mimoň, str. 2.

⁸³ VÚA, MNO, příloha k číslu jednacímu (dále čj.) 05528/SBP 1953, str. 1.

⁸⁴ VÚA, MNO, 77 5/12, 1951.

⁸⁵ VÚA, MNO, 77 3/1, 1951.

Na loukách, kterých bylo v Ralsku poměrně velké množství, probíhal každoročně senoseč, v roce 1955 se mělo 190 ha luk zkvalitnit za účelem zvýšení výnosu sena.⁸⁶ Lesy se vyskytovaly na velké části prostoru, a docházelo v důsledku zřizování nových střelnic a tankodromů k jejich mýcení. Podnikové ředitelství vojenských lesů muselo vydat na každé takové mýcení (a taktéž na zalesňování) souhlas. Tak bylo například zamítnuto odlesnění 280 ha lesa na jihovýchodě prostoru, neboť „*PŘVL nemůže z hlediska odpovědného lesního hospodáře souhlasit (s vymýcením lesa pro zřízení nové cílové plochy – pozn. K.N.) (...) (protože) by došlo k nežádoucímu a velmi škodlivému provzdušňování porostu (...)*“.⁸⁷ Nakolik bylo toto rozhodnutí směrodatné – a tedy jak „velké“ slovo měly ve VÚ Vojenské lesy a statky se mi zjistit nepodařilo, je to však až absurdní, pomyslí-li člověk na to, jak s touto krajinou zacházela sovětská armáda od r. 1968.

V roce 1955 byly však VLS pokárány, neboť zásadně nedodržely plán plnění úkolů zemědělské výroby. U všech plodin, kromě sena, byl výnos cca o polovinu menší, než měl původně být (např. u brambor z původních 204 q byl výnos 92 q).⁸⁸ Následovalo tedy několik kontrol, zda se hospodaření ve VÚ polepšilo.

Zásobení jednotek probíhalo jednak z civilního sektoru – to se týkalo jatek a pekárny, zelenina měla být vysázena na zelinářských políčkách u tábořišť a plánovala se také polní hospodářství a ovocné sady. V Ploužnici byl r. 1953 založen také včelín, který se měl rozšířit na všechna tábořiště,⁸⁹ u Chlumu a v Kostřicích byl ovčín. V prostoru se chovaly také prasata a krávy, přičemž u obou druhů se VLS snažily o soběstačnost chovu. V nařízeních z r. 1955 je tak např. rozkaz na provedení připouštěcích plánů či proškolení ošetřovatelky prasnic.⁹⁰ Vlastní pomocné hospodářství měla například 4. tanková základna, která v roce 1956 měla 11 vepřů, 1 prasnici a 13 selátek.⁹¹ Největší statky, kde se pěstovala i drůbež, byly v Hvězdově, Náhlově a u Novin.⁹²

Svá polní hospodářství měl také důstojnický sbor správy VÚ, který byl až na výjimky „*vzájemně zavázán a zkorumpován*“. Důstojníci si totiž pěstovali obiloviny a brambory

⁸⁶ VÚA, MNO, svazek 3/13, 1955.

⁸⁷ VÚA, MNO, 74/1/17-104, 1955.

⁸⁸ VÚA, MNO, svazek 3/39-30, 1955.

⁸⁹ VÚA, MNO, příloha č. 1 k signatuře 74/1/17-84, 1955, s. 7.

⁹⁰ VÚA, MNO, svazek 3/13, 1955.

⁹¹ VÚA, MNO, 38/1/6-4, 1956.

⁹² Výpovědi pamětníků.

pro svou potřebu a pro výkrm prasat a jiného dobytka, které chovali. K obdělávání používali zařízení VLS a zneužívali zaměstnance VLS a vojáky základní služby na úkor pracovní doby. Celkově i mnoho dalšího materiálu bylo využíváno pro soukromou potřebu důstojníků (armádní auta, předměty zhotovené v dílnách atd.).⁹³

4.4 Tábořiště

Celý vojenský újezd byl rozdělen na tři části:

1. Prostor vlastního VVP Mimoň, spravovaný VVP Mimoň
2. Prostor posádkové správy Hradčany, spravovaný touto posádkou
3. Prostor v operativní správě PŘVL Mimoň, nevyužívaný pro účely VVP⁹⁴

Jiné dělení je následující: kategorie I. – výhradně pro voj. výcvik, II. – půda společně využívaná a III. – intenzivně obhospodařovaná VLS.⁹⁵

Tábořiště se nalézala převážně v jižní a jihozápadní části prostoru a zprvu nebyla stálá. K vybudování stálých tábořišť bylo přikročeno až v důsledku možnosti použití atomových zbraní a k dosažení ještě vyšší bojovnosti jednotek.⁹⁶

Tábořiště č. 1 se nacházelo na Vrchbělé a bylo určeno pro tankový pluk v počtu 1 000 mužů. Od roku 1959 bylo toto tábořiště nevyužívané, a tak se propůjčilo útvaru Ministerstva vnitra.⁹⁷ V blízkosti bylo tábořiště č. 2 určené pro dělostřelectvo vyšší jednotky s kapacitou taktéž 1 000 mužů.

Severně od Bezdězu se mělo nacházet tábořiště č. 3 pro tankový pluk, kapacita 1 000 mužů (výstavba začala později), tábořiště č. 4 bylo u Jezové pro mechanizovaný pluk s kapacitou 2 000 mužů, tábořiště č. 5 bylo taktéž u Jezové s kapacitou 1 000 mužů pro tankový pluk, nacházelo se cca 1 800 m severozápadně od Dolní Krupé.

⁹³ VÚA, MNO, čj. 020603/11, 1958.

⁹⁴ VÚA, MNO, příloha č. 1 k signatuře 74/1/17-84, 1955.

⁹⁵ VÚA, MNO, čj. 30562, Návrh statutu újezdního úřadu, 1958, s. 4.

⁹⁶ VÚA, MNO, 62/5-75, 1955, s. 1.

⁹⁷ VÚA, MNO, 41 9/869, 1960, (PS útvar 9200 ministerstva vnitra).

Západně od Proseče mělo ležet tábořiště č. 6, jehož výstavba měla začít později, nicméně pamětníci uvedli, že tuto výstavbu nepamatují. Je tedy možné, že tábořiště č. 6 nebylo vystavěno vůbec, popř. sloužilo jen provizorně. Tábořiště č. 7 se pak nacházelo severozápadně od Vazačky a bylo určeno ostatním divisním jednotkám (ženijní prapor, spojovací prapor...) a 80. mechanizovanému pluku s kapacitou 2 000 mužů.⁹⁸

Rozmístění tábořišť ve VÚ Ralsko, 1953

Obrázek 1 - 4

Zdroj: VÚA, MNO, 77 7/1, 1953

⁹⁸ VÚA, MNO, příloha k čj. 05528/SBP 1953, příloha č. 5–9, nákresy map a tábořišť a k tomu VÚA, MNO, 74/1/17-84, příloha č. 1, str. 2, 1955.

V roce 1953 bylo započato s výstavbou stálých tábořišť č. 1, 4 a 5, v roce 1954 se začalo s výstavbou tábořišť č. 2 a 7 a v následujících letech (od roku 1955) se mělo začít s výstavbou tábořišť 3 a 6. Všechna tato tábořiště se tedy měla stát stálými. Výhledově se pak plánovalo s výstavbou dalších 4 až 5 tábořišť (č. 8-12 – jejich výstavba závisela na uvolnění prostoru Jablonec pro VVP Mimoň⁹⁹).

Při stavbě tábořišť bylo využito také materiálu z původního osídlení na základě rozhodnutí, jaké stavby a celé osady jsou určeny k demolici.

Geologické složení půdy umožňovalo získat vodu do tábořišť pomocí vrtů, ze kterých byla voda přečerpávána do studní. Odvádění vody pak probíhalo jak kanalizací (kameninové potrubí - vody splaškové), tak povrchovými příkopy.¹⁰⁰ Elektrifikována byla všechna tábořiště s výjimkou tábořiště 3 a 6, u kterých se elektrifikace vyžadovala co nejdříve.¹⁰¹

Všechna tábořiště byla podle směrných územních plánů zpracována tak, aby brala v potaz použití atomových zbraní nepřítelem. Tábořiště měla zásadně v lesích, jednotky (samostatně prapory a oddíly) vzdálené alespoň 3 km od sebe a řešit se měla i ženižní zabezpečení protiatomové ochrany vojsk.¹⁰²

⁹⁹ VÚA, MNO, 62/5-75, 1955.

¹⁰⁰ VÚA, MNO, 74/1/17-84, příloha č. 1, str. 2–7, 1955.

¹⁰¹ VÚA, MNO, 62/5-75, 1955, s. 5–6.

¹⁰² VÚA, MNO, doplněk k příloze k čj. 05528/SBP 1953 – opis.

Mapa tábořišť ve VÚ Ralsko

Obrázek 5

Zdroj: VÚA, MNO, příloha k čj. 05528, 1953.

4.5 Těžba uranu

V roce 1964 byl na území VÚ Ralsko proveden národním podnikem Jáchymovské doly geologický průzkum na radioaktivní suroviny. Za velmi nadějný úsek bylo označeno území v okolí Hamru na Jezeře. Toto ložisko bylo označeno za největší na našem území a procentuálně dvojnásobně bohatší, než ložiska vyskytující se např. v USA, Kanadě či Japonsku. Pro podrobný průzkum bylo potřeba aspoň 3 – 5 let a vzhledem k tomu, že ložisko leželo z větší části na voj. území, upravilo MNO plán výcviku pro rok 1965 usměrněním vojenské přípravy. Povoleno bylo nakonec jen průzkum a nikoli těžba.¹⁰³

Těžba uranu započala až s příchodem sovětských vojsk (1972-1993) a pro celý prostor znamenala, a dá se říci, že ještě znamená, pohromu. Voda z řeky Ploučnice byla kontaminována a díky tomu došlo ke kontaminaci veškerých sedimentů v celém záplavovém území až do ústí řeky v Děčíně, kde se vlévá do Labe. Těžba probíhala v několika lokalitách (důl Křižany, Lužice, Hamr I, Hamr II atd.) a velkou měrou přispěla ke zdevastování krajiny.¹⁰⁴ Nyní se doly postupně zatápějí (cca do roku 2015),¹⁰⁵ avšak občas se vyskytnou návrhy na znovuotevření dolů, neboť zásoba uranu zde je opravdu velká (10 000 tun uranu jen na Hamru, z toho 1424 tun reálně těžitelných).¹⁰⁶

4.6 Závěr

Vojenský újezd byl spravován jako každá jiná oblast – byl tedy plně využíván zemědělsky a hospodářsky Vojenskými lesy a statky, díky kterým byl celý vojenský prostor částečně zásobován z vlastního sektoru. Na části tohoto území, konkrétně tedy ve vojenském výcvikovém prostoru, bylo rozmístěno několik tábořišť, nejprve jako polní (postavená vždy útvarem, který přijel na výcvik), posléze (od r. 1953) se započalo s výstavbou tábořišť stálých. Po provedení geologického průzkumu v roce 1964 se celá oblast stala významná z hlediska výskytu uranu, ten se zde ale začal těžit až za sovětské okupace.

¹⁰³ VÚA, MNO, 1 12/17, 1964.

¹⁰⁴ SEGUENS, E.; HLASOVÁ, E. *Sdružení pro záchranu prostředí* [online]. [cit. 2011-05-02]. *Ekonomické a ekologické důsledky těžby uranu v české republice*. Dostupné z WWW: <http://www.calla.cz/data/energetika/ostatni/uran_studie.pdf>.

¹⁰⁵ *Diamo, státní podnik Stráž pod Ralskem* [online]. [cit. 2011-05-02]. Hamr. Dostupné z WWW: <<http://www.diamo.cz/hamr>>.

¹⁰⁶ SEGUENS, E.; HLASOVÁ, E. *Sdružení pro záchranu prostředí* [online]. [cit. 2011-05-02]. *Ekonomické a ekologické důsledky těžby uranu v české republice*. Dostupné z WWW: <http://www.calla.cz/data/energetika/ostatni/uran_studie.pdf>.

5. Působení vojsk ve vojenském újezdu

Jak jsem v této práci již zmínila, vojska nepůsobila v oblasti po celý rok, výcvik probíhal převážně od jara do podzimu (15. 5 – 15. 9. podle směrného územního plánu MNO, podle dalších dokumentů ale v podstatě celoročně). Z celého území se využívala jen část, o zbytek oblasti se staraly VLS.

Základem plánování pro využití VVP či VÚ byl rozkaz ministra národní obrany pro bojovou a politickou přípravu vojsk. Správce VVP, společně s náčelníkem podnikového ředitelství lesů a statků, újezdním správcem a zástupcem vojenské stavební správy potom společně předložili veliteli příslušného vojenského okruhu (nebo veliteli určitého druhu vojska) návrh, jak budou veškeré práce prováděny po výcvikové období a návrh na množství a druh potřebného materiálu, včetně úhrady pracovních sil. Na podkladě těchto návrhů potom velitelé vojenských okruhů vypracovali plán využití vojenských újezdů „*podle zásady, že prostory vojenských újezdů (VVP) jsou vyhrazeny především pro bojovou přípravu, že však i úkoly hospodářské je nutno uspokojit.*“¹⁰⁷

5.1 Výsadkové vojsko

Po druhé světové válce měla být podle návrhu organizace čs. branné moci postavena výsadková brigáda. Ze dvou koncepcí byla nakonec vybrána orientace na malé a střední výsadky, připravené na diverzně-sabotážní akce (oproti návrhu vyšší, takticko-operační jednotky).

Dne 1. října 1947 byl v Zákupích u České Lípy – cca 6 km od Mimoně – vytvořen Pěší prapor 71 „Československých parašutistů“ (čestný název „československých parašutistů“ byl získán až roku 1948), který měl v Hradčanech základnu vzdušného výcviku a ve Stráži pod Ralskem středisko pro výcvik specialistů a pořádání kurzů. V jeho čele stál brig. gen. Karel Paleček. Prapor se roku 1950 přejmenoval na 71. výsadkový prapor „československých parašutistů“.

¹⁰⁷ VÚA, MNO, 80 1/1-14, 1953.

Veškeré práce na budování výcvikového střediska v Hradčanech spočívaly na vojácích. Velitelstvím pěchoty byly vyčleněné zákopnické jednotky, které s obtížnými pracemi pomáhaly. Do poloviny roku 1948 byla základna schopna zajistit potřebný výcvik.¹⁰⁸

V Hradčanech se do začátku roku 1948 konalo šest kurzů (např. kurz praktických seskoků, výsadkových průvodců atd.), v Zákupcích jeden kurz a ve Stráži kurzy čtyři.¹⁰⁹

V listopadu 1949 se do Hradčan přemístila nově zřízená kluzáková letka por. M. Kočiše. Ten zahynul při cvičném letu v prostoru říčky Ploučnice¹¹⁰ a byl nahrazen npor. Jánem Rapčianikem. Dne 1. 7. 1951 byla v Hradčanech ustavena kluzáková a balonová letka, která spadala pod velení výsadkového učiliště ve Stráži pod Ralskem a byla součástí výsadkového vojska, avšak již 1. října téhož roku byla redислоkována na letiště v Košicích.¹¹¹

Od roku 1947 provádělo 2. a 5. oddělení Hlavního štábu¹¹² v Hradčanech výcvik jednotek hloubkového průzkumu.¹¹³

Velitelem padákové školy v Hradčanech byl npor. Jaroslav Pešán a por. Vladimír Maděra velel nově zřízenému padákovému skladu v Borečku. Tento sklad příslušel k učilišti ve Stráži pod Ralskem a centrálně se v něm sušily, balily a uskladňovaly padáky. V roce 1950 byla balárna padáků reorganizována na Výzkumnou stanici a opravnu padáků a vedle výsadkového vojska ji začalo využívat i letectvo. Tato stanice byla zrušena v roce 1958 a do té doby prováděla zkoušky, navrhovala kompletace výstroje, pořádala kurzy atd. Po roce 1958 zde byl umístěn zkušební polygon Střediska vývoje technické ochrany vojsk. Velitelství letectva a PVOS (protivzdušná obrana státu) mělo uvolnit do 30. 5. 1958 některé objekty (zděný dům s kuchyní a dřevěný dům) a do 1. 11. 1959 potom celý areál.

¹⁰⁸ BÍLEK, Jiří. Ve vzduchu, na zemi i ve vodě: Historie a současnost výsadkového vojska a vzdušných průzkumných jednotek československé armády a Armády České republiky. Praha : [s.n.], 2009. s. 16-21, ISBN 978-80-7278-523-0.

¹⁰⁹ ŠOLC, Jiří. *Červené barety*. Praha: Naše vojsko, 1998, s. 64, ISBN 80-206-0559-2.

¹¹⁰ Ploučnice je řeka protékající pod Mimoní celým VÚ Ralsko, v knize J. Šolce je nesprávně uveden výraz „Loučnice“.

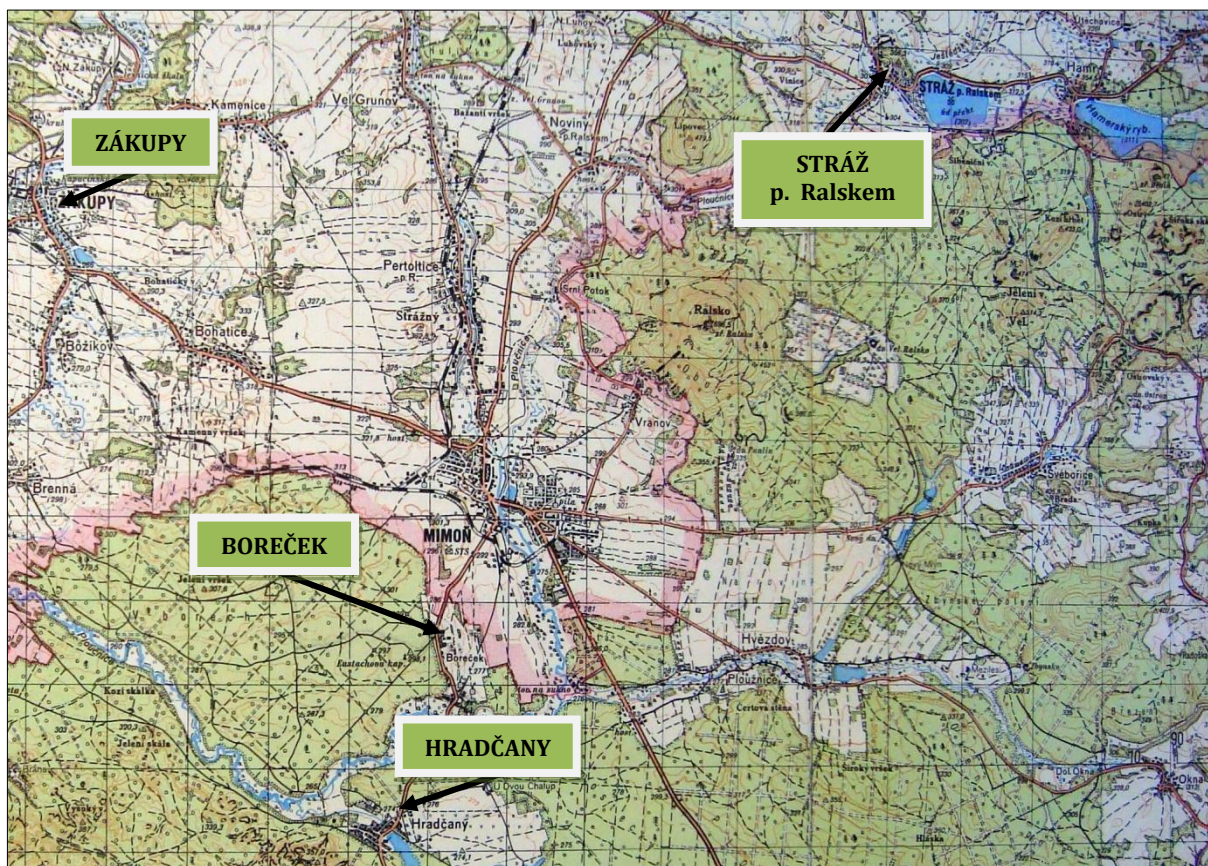
¹¹¹ ŠOLC, Jiří. *Červené barety*. Praha: Naše vojsko, 1998. s. 98–99, ISBN 80-206-0559-2.

¹¹² Československá vojenská zpravodajská služba.

¹¹³ ŠOLC, Jiří. *Červené barety*. Praha: Naše vojsko, 1998. s. 144, ISBN 80-206-0559-2.

Obrázek 6

ROZMÍSTĚNÍ ZÁKLADEN 71. VÝSADKOVÉHO PRAPORU

Světle růžovou barvou je napříč obrázkem vedena hranice vojenského újezdu.

Stráž pod Ralskem: středisko výcviku diverzně sabotážních výsadek, pořádání kurzů, výcvik specialistů

Zákupy: zde soustředěny výsadkové roty, rota velitelská a rota těžkých zbraní, hlavní ubytovací prostor

Hradčany: středisko padákového výcviku pozemního i vzdušného¹¹⁴

Boreček: padákový sklad/výzkumná stanice a opravná padáků

Zdroj: VÚA, MNO, VVP Ralsko: mapa Generálního štábu československé armády

Místnosti jako sušárny a balírny bylo však nutné zachovat pro případnou potřebu, přičemž VL a PVOS měli vyhrazené právo této potřeby využít.¹¹⁵

Již v roce 1948 bylo zpochybněno umístění výcviku do těchto prostor, neboť nevyhovovala kapacita a poloha (následek nové vojensko-politické situace po únoru

¹¹⁴ ŠOLC, Jiří. *Červené barety*. Praha: Naše vojsko, 1998. s. 67, ISBN 80-206-0559-2.

¹¹⁵ VÚA, MNO, signatura nepoznamenána, dokument o přidělení objektu zámku a Borečku, 1958.

1948 – Mimoň byla nebezpečně blízko západních hranic při případném konfliktu, takže se výsadkové vojsko redислоkovalo na Slovensko).

U 71. výsadkového praporu se roku 1948 začali cvičit instruktoři pro nový prapor, který vznikl k 1. lednu v Hradčanech jako 42. výsadkový prapor. Jeho výcvik poté trval v oblasti Hradčan, zatímco se stavěla zařízení v Kamenici nad Cirochou, kam byl tento útvar posléze přemístěn. V letech 1949 – 1950 se v Hradčanech začaly formovat útvary: 79. výsadkový prapor a 65. úderný prapor (přemístěny posléze do VVP Lešt').¹¹⁶

Do roku 1950 výsadkový prapor cvičil vojáky pro akce diverzní, sabotážní a zpravodajské úkoly, poté byl změněn na bojovou jednotku, schopnou operačního zasazení a výcvik se začal řídit sovětskými předpisy. Roku 1952 se 71. výcvikový prapor stal spolu s dalšími základem 22. výsadkové brigády v Prešově na Slovensku, ačkoli nadále setrval jako odloučená jednotka na základně v Zákupích, kde se také na konci léta roku 1956 konalo velké cvičení tohoto praporu. V roce 1960 byl 71. výcvikový prapor přemístěn do Prostějova.

Bojová zástava 71. výsadkového praporu byla jednotce odňata při okupaci 1968 a 1. 9. 1969 byl prapor zrušen.

5.2 Výcvik izraelské armády

Stát Izrael vznikl 14. května 1948, ale ještě před jeho úplným vznikem byla 5. května 1948 Československá republika požádána, aby vycvičila několik izraelských pilotů a specialistů v rámci čs. dodávek výzbroje. Tito žáci se učili na vojenských letištích v Prostějově, Chrudimi, Žatci a také v Ralsku. Jednalo se o piloty (na stíhacích letounech S-199), mechaniky, zbrojíře, skládače padáků, spojovací personál a lidi z oboru paradesantního (přičemž nesmíme zapomenout, že výsadkové vojsko se v těchto letech teprve tvořilo!) – dohromady 1335 osob, z toho 305 žen.

Vojáci prodělali zkrácený výcvik v rozsahu 5 – 6 měsíců, jejich pravomoci, oblečení i ubytování odpovídalo normám leteckých dorostenců. Celkově měla být postavena

¹¹⁶ ŠOLC, Jiří. Červené barety. Praha: Naše vojsko, 1998. s. 88, ISBN 80-206-0559-2.

letecká formace o síle jednoho leteckého pluku se všemi potřebnými specialisty pro stíhací letouny, dále jedna skupina parašutistů a jedna skupina pro sabotážní akce.¹¹⁷

Mým úkolem zde není plně se zabývat celkovým výcvikem izraelské armády, přejdu tedy rovnou k výcviku DI¹¹⁸ letců na letišti v Hradčanech.

Zde byli členové VJ-DI¹¹⁹ rozděleni na dvě skupiny. Skupina pokročilejší byla složená z 8 důstojníků Hagany, kteří již nějaký parašutistický výcvik měli a zúčastnili se bojů proti Arabům. Početnější druhá skupina (cca 29 osob) skýtala převážně československé vojáky, několik Maďarů a Poláků. Samozřejmě se ve všech případech jednalo o Židy.

Výcvik byl prováděn ve Stráži pod Ralskem, seskoky pak na letišti v Hradčanech, a to od 06:00 – 11:45 a 13:00 – 18:30. K tomu je potřeba započítat noční cvičení a opakovací večerní hodiny. Je tedy vidět, že vzhledem ke zkrácenému výcviku se rozhodně neslevovalo z náročnosti a vše bylo podřízeno výcviku jen s minimem osobního volna. Vzhledem k některým kázeňským přestupkům (pokus o opuštění tábora, porušování utajení v kurzech) byla nakonec zavedena ještě přísnější opatření – frekventanti vycházku neměli vůbec, korespondence se cenzurovala, vojenské osoby nezařazené v kurzech neměli do prostoru výcviku DI přístup a i po skončení kurzu měli příslušníci povinnost zachovat vojenské tajemství.

Hlavním instruktorem byl kpt. Josef Černota. Velitelem čety byl por. M. Horák, instruktorem ženijní přípravy byl por. K. Kroupa, tělovýchovy por. L. Loukotka, spojovací výcvik prováděl por. J. Dokoupil, přes střelbu a zbraně byl por. L. Železník a bojový výcvik a trhavin vyučoval rtm. J. Pospíšil. Velitelem školení seskoku padákem v Hradčanech byl por. J. Pešan.

Pozemní výcvik se skládal ze speciálního polního tělocviku, zdolávání překážek, obrany a útoku jednotlivce a zásad osobní bezpečnosti, seznámení se zbraněmi, včetně střelb (mířené, letmé a instinktivní), seznámení s trhavinami – včetně jejich použití, topografické orientace, zásad a praktického využívání terénu a maskování atd. V taktické přípravě šlo zejména o sabotážní činnost, průzkum bez boje, diverzní činnost a destrukci

¹¹⁷ BULÍNOVÁ, Marie, et al. *Československo a Izrael v letech 1945–1956 : Dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. Dokument č. 26 z 5. 5. 1946, s. 97–100.

¹¹⁸ DI – „důvěrné Izrael“ – název celé akce.

¹¹⁹ Výsadkové jednotky, důvěrné Izrael.

objektů, ústupový boj a zajištění, partyzánskou činnost v týlu nepřítele. Z uvedeného je velmi dobře patrné, že tehdejší výsadkářská činnost byla v podstatě stejná jako dnes. Při nočním výcviku 30. července 1948 došlo ke smrtelnému zranění jednoho z frekventantů, celá událost však byla na žádost Izraele přísně utajena.¹²⁰

Pokročilejší skupina skončila svůj výcvik již 7. 8. 1948 seskokem za přítomnosti izraelské delegace.¹²¹ Od poloviny července do poloviny srpna 1948 cvičilo ve Stráži pod Ralskem 21-43 mužů, vč. 8 důstojníků. Veškerý materiál byl následně odprodán. Ostrých nábojů do pušky se vystřílelo 1 800, více než cvičných, poměrně malé množství nábojů prošlo pistolí CZ 7,65 mm, ostrých nábojů pro samopal vz. 44 (německý) se vystřílelo 1666, velké množství bylo také spotřebovaných různých typů granátů, rozbušek, trhavin, zápalnic atd.¹²²

V říjnu 1948 opustili absolventi tohoto kurzu ČSR a odletěli do Izraele.

Ve VVP Libavá vedl výcvik genmjr. Antonín Sochor, který v noci z 15. na 16. srpna 1950 tragicky zahynul při autohavárii ve VÚ Ralsko (nyní je na místě autohavárie pomník, doted' ale není jasné, zda se nejednalo o vraždu).

5.3 Československé jednotky

Letiště v Hradčanech bylo největším vojenským letišťem o celkové rozloze 451 ha, přičemž na druhém místě bylo letiště v Praze Kbelích s rozlohou 292 ha.¹²³ V roce 1960 se v dokumentech MNO psalo, že letiště se vybuďovalo v letech 1951-1958, nicméně investiční výstavba stále nebyla plně dokončena¹²⁴ a letiště se tak nejen neustále opravovalo, ale i výstavba probíhala po celou dobu působení československých vojsk, taktěž i po dobu sovětské okupace. Do roku 1960 zahrnovala např. stavbu kulturního domu, několika skladů, kuchyně, kanalizace k novým objektům atd.¹²⁵ Na letišti působila trvale letecká posádka, která mimo tento prostor využívala prostor západně od Prosíčky

¹²⁰DUFEK, Jiří; KAPLAN, Karel; ŠLOSAR, Vladimír. *Československo a Izrael 1947–1953 : studie*. Praha - Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakl. Doplněk, 1993. s. 165–170, ISBN 80-85270-21-8.

¹²¹BULÍNOVÁ, Marie, et al. *Československo a Izrael v letech 1945–1956 : Dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993. Dokument č. 43 ze 7. 8. 1948, s. 132–133.

¹²² Tamtéž, dokument č. 52 z 15. září 1948, s. 150–153.

¹²³ VÚA, MNO, 27/3-3, 1953.

¹²⁴ VÚA, MNO, 41 9/1122, 1960.

¹²⁵ VÚA, MNO, 62 1/2 25, 1954.

pro střelby na pozemní cíle a na čáře Vrchbělá – Stráž pod Ralskem prováděla střelby na vzdušné cíle.¹²⁶ Letecký provoz nad střelnicemi mohl probíhat v době 03:00 do 14:00.¹²⁷

Podle délky, únosnosti a sklonu letištní dráhy bylo toto letiště specifikováno jako letiště I. třídy, podle dalších charakteristik, hlavně vybavení a vzhledem k zájmovým prostorům, splňovalo podmínky pro II. třídu,¹²⁸ podle konstrukce letištních drah šlo o letiště s tuhou vozovkou. Délka VPD byla 2,5 km, šířka 80 m.

Na letišti působil od listopadu 1955 17. stíhací letecký pluk Hradčany reorganizovaný v roce 1964 na 2. stíhací bombardovací letecký pluk a v říjnu roku 1968 zcela zrušen, dále zde vznikly v letech 1951-1952 některé bombardovací letecké pluky, které byly následně přemístěny. Jednalo se o velitelství 46. bombardovací letecké divize (nejprve v Hradčanech, poté v Zákupích od roku 1955 v Přerově), 24. bombardovací letecký pluk (od roku 1955 v Přerově), 29. bombardovací letecký pluk (v roce 1955 přesídlen do prostoru Mladá) a 25. bombardovací letecký pluk (od roku 1954 v Přerově).

Od října 1951 působil v Hradčanech 47. letecký zpravodajský pluk, který však byl v roce 1952 přemístěn do Kbel.¹²⁹

Dále byly v Hradčanech dislokovány: 26. stíhací letecký pluk (od 1959 Hradec Králové),¹³⁰ jehož činnost zabezpečovaly 33. letištní prapor týlového zabezpečení, 46. rota pozemního zabezpečení navigace (před rokem 1957 – 46. rota leteckých zabezpečovacích prostředků), a 46. prapor radiotechnického zabezpečení,¹³¹ a dále působily v Hradčanech 7. letecký prapor, VFS – MNO (Vyhodnocovací a fotografické

¹²⁶ VÚA, MNO, 18/5-1, 1958.

¹²⁷ VÚA, MNO, Příloha k čj. 0023932 (1 12/178-B), 1957, Projednání směrného územního plánu VVP Mimoň, s. 3.

¹²⁸ Toto dělení bylo pravděpodobně podle kvality, I. třída tedy znamená, že letištní dráha (délka, sklon atd.) je opravdu kvalitní, II. tř. potom znamená horší radionavigaci a vybavení po technické stránce. (tuto informaci mi poskytl pan Bohumil Rosička, bývalý letec, zabývající se nyní historií vojenských letišť, který létal mimo jiné i na hradčanském letišti a uskutečnil tam letová měření parametrů sestupových a překážkových rovin a posudek dráhy).

¹²⁹ MINAŘÍK, Pavel; ŠRÁMEK, Pavel. *Československá armáda* [online]. 2000 [cit. 2011-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.vojenstvi.cz>, společně s VÚA, MNO, 41/9/2522, 1960.

¹³⁰ Pluk se skládal z velitelství a štábu, velitelského roje (do roku 1957), čtyř (od roku 1957 tří) stíhacích letek po čtyřech rojích, plukovního velitelského stanoviště, leteckého dispečerského stanoviště (od roku 1957), provozního oddělení (od roku 1957), kontrolní skupiny (od roku 1957) a technických opraven. K 1. 11. 1956 u pluku sloužilo 161 důstojníků, 36 poddůstojníků z povolání a 77 vojáků základní služby, společně s 2 občanskými zaměstnanci. Dne 1. 10. 1958 došlo k reorganizaci 26. stíhacího pluku na 30. stíhací bombardovací letecký pluk (informace poskytl pan Rosička).

¹³¹ Informace mi poskytl pan Rosička.

středisko Ministerstva národní obrany) a FLS – MNO (Fotoletecká skupina, působící v Hradčanech od roku 1959–1968).¹³²

Dne 1. 10. 1948 byl v Mimoni vytvořen IV. prapor tzv. PTP – Pomocných technických praporů, které zde měli vypomáhat ve stavebnictví.¹³³

Letištní správa budov (LSB) zajišťovala ubytovací a stavební službu na letišti, a to nezávisle na dislokaci jednotek – působila tam tedy jako stálý orgán. Za činnost zodpovídal náčelník LSB, který byl velitelsky podřízen veliteli letiště, o veškerá ubytovací zařízení se však fakticky starali velitelé jednotlivých útvarů, které zařízení užívaly.¹³⁴

Pozemní vojsko bylo dislokováno v jednotlivých táborech, avšak jen v době trvání výcviku (nikoli tedy po celý rok).¹³⁵

Ve výcvikovém prostoru byla dislokována 4. tanková základna umístěná ve Stráži pod Ralskem a sestávající ze skladiště, štábu, roty údržby a strážní čety¹³⁶. Dále v prostoru cvičila 9. tanková divize¹³⁷, která využívala střelnici v prostoru Horní Krupé a byla ubytována v tábořišti na Vazačce, Vrchbělé, Jezové I, Jezové II a na Horní Krupé, 13. tanková divize (ke splnění úkolů, které nemohly být plněny v posádkách těchto útvarů, šlo tedy o bojové střelby a některá taktická cvičení bez zaujímání trvalých tábořišť), příležitostně pak byl využíván jednotkami 5. dělostřelecké divize ke splnění dělostřeleckých střelb.¹³⁸ 4. tanková základna byla nejdříve podřízena MNO, následně byla roku 1958 předána do podřízenosti nově vytvořeného velitelství 1. armády a poté do Západního vojenského okruhu.¹³⁹ Je samozřejmé, že výčtem těchto tří útvarů nekončí působnost vojsk ve VVP, avšak dohledání dalších je téměř nemožné, neboť v archiváliích

¹³² VÚA, MNO, 41/9/2522, 1960.

¹³³ MINAŘÍK, Pavel; ŠRÁMEK, Pavel. *Československá armáda* [online]. 2000 [cit. 2011-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.vojenstvi.cz>.

¹³⁴ VÚA, MNO, 41 9/1122, 1960.

¹³⁵ Viz Přílohu č. 3, Mapa směrného územního plánu.

¹³⁶ Toto rozdělení je jen pravděpodobné, tankové základny byly většinou takto členěny, ale mohlo se jednat i o četú údržby a strážní rotu (podle PhDr. Pavla Minaříka).

¹³⁷ 9. tanková divize byla umístěna v Táboře a do prostoru Ralska to měla tedy poměrně daleko, archiválie se o ní ale zmiňují podstatně nejvíce (po celou dobu zmiňují dokumenty jen tyto tři útvary, tento jediný útvar je zmíněn i tábořištěm, ve kterém byl ubytován).

¹³⁸ VÚA, MNO, 18/5-1, 1958.

¹³⁹ MINAŘÍK, Pavel; ŠRÁMEK, Pavel. *Československá armáda* [online]. 2000 [cit. 2011-03-29]. Dostupné z WWW: <http://www.vojenstvi.cz>, společně s VÚA, MNO, 41/9/2522, 1960.

MNO a V1.VO se nenacházejí a záznamy o jejich výcviku, stejně jako seznamy útvarů atd., se nevedly.

Mezi společná výcviková zařízení patřila: dělostřelecká střelnice u Kuřivod, protitanková střelnice, protiletadlová střelnice u Prosíčky, tanková střelnice Hvězdov, tanková střelnice Židlov (výstavba střelnic Židlov a Hvězdov byla schválena v listopadu 1955¹⁴⁰), součinností střelnice Vrchbělá (jejíž výstavba v roce 1957 nebyla dokončena),¹⁴¹ střelnice z ručních zbraní u Kuřivod, střelnice z ručních zbraní u Nové hospody, v roce 1959-1960 měl být vybudován tankový polygon se speciálním vědeckovýzkumným charakterem u Doks, ve spojení s nádrží pro výcvik přechodu vodního toku byla plánována střelnice z ručních zbraní Nový dvůr (výstavba měla započít až po roce 1960, zda k ní došlo se mi bohužel nepodařilo zjistit), jižně od Hvězdova bylo velké chemické cvičiště, funkční v závislosti na provozu střelnice Hvězdov, Kuřivody a Židlov. Pro podmínky použití atomových zbraní byl jižně od Kuřivod vybudován praporeční rajon obrany, který byl kompletně vybetonován.¹⁴²

V roce 1958 byla zrušena funkce velitele dělostřelectva, neboť dělostřelecké střelby neměly být ve VVP prováděny. Taktéž počet důstojníků byl snížen z 33 na 17, stav vojska celkově se pak zmenšil o 54%.¹⁴³

Veškerý provoz střelnic musel být koordinován kvůli letovému provozu a pohybu vojsk, takže např. tankové střelby na střelnici Židlov musely být prováděny v dopoledních hodinách a ukončeny do 13:00, přičemž zahájení střelby bylo vázáno na souhlas řídicího létání z letiště Hradčany, provoz dalších střelnic byl povolen od 14:00 do 03:00 následujícího dne.¹⁴⁴

¹⁴⁰ VÚA, MNO, 65/2-24, 1955.

¹⁴¹ Střelnice na Vrchbělé mi činila „problémy“ po celou dobu studia archiválií. Jisté je, že na Vrchbělé střelnice byla. Jisté je také to, že se již za působení československých vojsk stavěla a možná se ještě za výstavby využívala. Nicméně po všech dokumentech o její výstavbě (investiční plány, rozkazy, dokumenty, kde se s ní počítá jako s hotovou) jsem narazila na dokument z roku 1963 (VÚA, MNO, 32 3/4-14, 1963), kde se její výstavba zakazuje a místo toho se doporučuje upravit tankovou střelnici Hvězdov II. Je tedy velmi pravděpodobné, že střelnici postavila až armáda sovětská po roce 1968.

¹⁴² VÚA, MNO, Příloha k čj. 0023932 (1 12/178-B), 1957, Projednání směrného územního plánu VVP Mimoň, s. 3–7.

¹⁴³ VÚA, MNO, 18/5-1, 1958.

¹⁴⁴ VÚA, MNO, 1 12/62, 1958.

Sklady pohonných hmot útvarů byly vybudovány jako povrchové kiosky, mimo tábořiště na Jezové měl každý útvar svůj. Stálý muniční sklad byl severovýchodně od Vrchbělé, jinak byla munice u tábořišť naložená na autech.

Lékařská péče byla zajištěna speciální zdravotnickou službou v budovách v Kuřivodech, stálá ošetrovna správy VVP byla v obci Hvězdov.¹⁴⁵

5.4 Sovětská armáda a její působení

Jak zde již bylo řečeno, v roce 1968 prostor zabrala sovětská armáda, čímž se VÚ Ralsko stal největším prostorem, který tato armáda využívala.¹⁴⁶ V letech 1969–1989 zde byly vybudovány rozsáhlé areály pro ubytování vojsk a rodinných příslušníků, v roce 1988 byla dokončena modernizace letiště v Hradčanech.¹⁴⁷

Velkou neznámou dodnes zůstává rozmístění jaderných zbraní v Ralsku, takzvaná akce Javor. V roce 1964 válečné plány nařizovaly v případě konfliktu československým vojskům operovat hluboko na území nepřítele za použití jaderných zbraní. To bylo ale zcela nemožné, neboť jaderné hlavice by se na naše území dostaly nejdříve za 12-16 hodin po vypuknutí konfliktu, přičemž západní vojska je mohla použít téměř okamžitě. V prosinci roku 1965 byla tedy mezi SSSR a ČSSR uzavřena dohoda o rozmístění jaderných zbraní na území ČSSR.

Jaderné hlavice měly být uloženy ve třech objektech v prostorech Jince, Bílina a Ralsko, které měly být vystavěny na náklady ČSSR, avšak projektovány a hlídány sovětským vojskem. Po skončení výstavby objekty přešly do vlastnictví ČSSR. Sovětská strana se zavázala k ochraně, údržbě, obsluze a včasnému vydání munice, přičemž ostraha, složená z příslušníků sovětské armády, měla být v civilním oděvu (celkově se jednalo o 750 – 800 občanů SSSR).¹⁴⁸

¹⁴⁵ VÚA, MNO, 18/5-1, 1958.

¹⁴⁶ VÁCLAV, Poštolka. Revitalizace a nové využití bývalého vojenského prostoru Ralsko. *Geografie: sborník české geografické společnosti*. 1998, 3, s. 156.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 160.

¹⁴⁸ LUŇÁK, Petr (ed.). *Plánování nemyslitelného: Československé válečné plány 1950–1990*. Praha: Dokořán, 2008. s. 233–238. ISBN 978-80-7363-222-9.

Objekty měly být předány v roce 1967, nicméně tento plán se nedařilo splnit a objekt v Ralsku a Jincích byl nakonec předán v roce 1968, objekt v Bílině v roce 1969.¹⁴⁹

Objekt byl tvořen dvěma nezávislými podzemními sklady, jejichž vchody jsou nyní zasypané a není k nim žádný přístup. Poblíž těchto skladů bylo rozsáhlé technické zařízení pro jejich provoz, dvoupodlažní budova pro kanceláře, štáb, učebnu, jídelnu, ubytování pro 170 vojáků atd. Cedule při vstupu do objektu hlásaly: „Vstup přísně zakázán. Nebezpečí smrti.“ Z těchto objektů bylo po roce 1990 zřízeno Zařízení pro zajištění cizinců a přešlo do majetku ministerstva vnitra.¹⁵⁰

Zda jaderné hlavice v Ralsku skutečně byly, je dodnes sporná otázka. V Odpovědi na interpelaci poslanců Federálního shromáždění, zda lze usuzovat na přítomnost jaderných zbraní v uvedených objektech, se uvádí, že kontrolní měření radiální situace bylo negativní a na přítomnost jaderných hlavic se dá usuzovat jedině podle extrémně přísného utajení.¹⁵¹ Podle pamětníků byly kolem prostoru tři řady osvětlených ostnatých drátů a mezi hangáry a garážemi vytvořeny umělé valy, aby na objekt nebylo odnikud vidět. Kontrolní měření ale podle Dany Drábové o ničem nevypovídají, neboť jaderná munice není příliš radioaktivní a má speciální obaly, které pohlcují i to malé záření, které hlavice uvolňují. O možném výskytu se taktéž zmiňuje generál Vacek, který tvrdí, že zbraně patřily Sovětům a ČSSR by je mohla dostat do rukou v případě konfliktu.¹⁵²

Výskyt těchto zbraní je také podkladem pro verzi, že sovětská okupace by přišla nezávisle na uvolnění režimu – Sověti by zkrátka takovéto zbraně nevydali nikomu „jen tak“.

Ať už je pravda jakákoli, jisté je jen to, že se ji dozvíme až se zpřístupněním příslušných archiválií v Moskvě, existuje-li k tomuto vůbec nějaký dokument, popř. pokud promluví pamětník, který měl celou záležitost na starosti.

¹⁴⁹ LUŇÁK, Petr (ed.). *Plánování nemyslitelného: Československé válečné plány 1950–1990*. Praha: Dokořán, 2008. s. 239–242. ISBN 978-80-7363-222-9.

¹⁵⁰ *Stálá expozice pyrotechnické expozice Ralska* [online]. 2011 [cit. 2011-05-02]. Javor dnes trápí už jen borovice. Dostupné z WWW: <<http://www.expozice-ralsko.estranky.cz/clanky/historie.html>>.

¹⁵¹ *Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna: FS ČSFR 1990–1992 – tisky* [online]. 1992 [cit. 2011-05-02]. Odpověď na interpelaci poslanců Federálního shromáždění. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0728_00.htm>.

¹⁵² *Novinky.cz* [online]. 21. května 2008 [cit. 2011-05-02]. Sověti měli v ČSSR od roku 1969 jaderné zbraně, tvrdí generál Vacek. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/140399-soveti-meli-v-cssr-od-roku-1969-jaderne-zbrane-tvrdi-general-vacek.html>>.

5.5 Závěr

Vojenský výcvikový prostor byl rozdělen na část využívanou letectvem (letiště Hradčany a okolí) a na podstatně větší část, kterou využívalo pozemní vojsko. Cvičení probíhala v podstatě po celý rok, nejvíce však od jara do podzimu. Jako společná výcviková zařízení útvarům sloužilo k výcviku několik střelnic. V roce 1968 byl prostor zabrán sovětskou armádou, která zde dislokovala své jednotky.

V prostoru Ralska mimo jiné prodělala výcvik část izraelské armády a své kořeny zde má výsadkové vojsko.

6. Prostor Ralsko nyní

Po více jak 20 letech využívání Ralska odešla v roce 1991 sovětská armáda a nastala velká otázka, co bude s prostorem dál. Tato otázka není dosud plně vyřešena, ačkoli si již vyžádala pozornost mnoha institucí.

Po odchodu vojsk začala v prostoru asanace, tedy čištění od pyrotechniky. První etapa probíhala od 4. dubna 1991 do 27. června 1991 do hloubky pouhých 25 cm a na hlavních a frekventovaných místech. Zničeno bylo např. 10 kusů leteckých pum, 130 kusů protitankových min či 250 kusů protitankové munice. 4500 kusů munice bylo opět zakopáno u Židlova. Po této asanaci měl být předán prostor do civilní správy, což se ale vzhledem k bezpečnosti obyvatel zdálo nemožné. To schválila i vláda a od 1. 9. 1993 do 31. 3. 2004 probíhala takzvaná částečná pyrotechnická asanace a od 1. 5. 2004 do této doby působí na území Ralska 4 lidé, kteří důkladně znovu vyhledávají munici, tentokrát i z vytěžených stromů.¹⁵³

1. ledna 1992 vznikla sloučením 9 obcí (Boreček, Horní Krupá, Hradčany, Hvězdov, Jabloneček, Kuřívody, Náhlov, Ploužnice a Svébořice) obec Ralsko, svou rozlohou 4. největší v ČR. Jabloneček, Svébořice a Horní Krupá nadále nejsou obydleny.¹⁵⁴ Toto dělení na části je nicméně důsledkem potřeby takto rozsáhlou obec rozčlenit pro snadnější orientaci, Horní Krupá je srovnána se zemí a jedná se tedy o obec zaniklou, v Jablonečku se zachovala jen budova školy (v roce 2010 se vedle ní stavělo a je možné, že byla stržena). V ostatních částech obce Ralsko se pomalu, ale jistě, začínají stavět nová obydlí, jedná se ale zatím o ojedinělé stavby (kromě Kuřívod, které jsou „centrem“ obce).

Celý prostor je značně rozlehlý a plný kontrastů. Na jedné straně jsou zde místa, kde působila vojska – tedy místa značně zdevastovaná, v prvních několika letech životu či zdraví nebezpečná (ať již kvůli municí, chemikáliím či skladům pohonných hmot, které prosakovaly do okolní půdy – 487 358 m³ zeminy je znečištěno ropnými uhlovodíky,

¹⁵³ *Stálá expozice pyrotechnické expozice Ralska* [online]. 2011 [cit. 2011-05-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.expozice-ralsko.estranky.cz/clanky/historie.html>>.

¹⁵⁴ *Wikipedie, otevřená encyklopedie* [online]. 2011 [cit. 2011-05-02]. Ralsko (město). Dostupné z WWW: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Ralsko_\(město\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Ralsko_(město))>.

100 m³ polychlorovanými bifenyly, 82 250 m² podzemní vody ropou a těžkými kovy¹⁵⁵). Nalezneme zde ale i místa, kterých se od roku 1946 prakticky nedotkla lidská ruka. Díky tomu, že byl do vojenského prostoru zakázán vstup civilistům a vojska využívala jen část, nebyl zde nikdo, kdo by negativně působil na životní prostředí nevyužívané části. Jedná se tedy o ojedinělou ukázkou toho, jak se příroda vyvíjí bez zásahu člověka. Díky tomu je dnes na území několik přírodních rezervací, přírodních památek a jedna národní přírodní rezervace.

Stavby po sovětské armádě velmi chátrají a stávají se více a více nebezpečnými. Prostor celého bývalého vojenského újezdu se tedy odprodává na různé a dosti odlišné účely. To je dle mého názoru velmi nešťastné, neboť tak zaniká ojedinělý prostor, který se mohl využít jako jeden celek. Místo toho vznikla u Kuřivod solární elektrárna, na jiném místě byl pozemek zakoupen golfovou společností. Zbytky domů se rozprodávají kus po kuse, ač spolu třeba sousedí. Majitelé těchto staveb je kvůli jejich nebezpečnosti musejí nechat zbourat, na což většinou nemají peníze, takže hrozí nebezpečí zřícení i v době, kdy se zde pohybují lidé. Ti mají samozřejmě vstup na cizí pozemek zakázán, nicméně většinou není nikde upozornění, že se o cizí majetek jedná – společně s cedulí o zákazu vstupu.

Jaký bude další osud tohoto území, je tedy i 20 let po odchodu sovětských vojsk nejasné. Dříve než na nevyužitém prostoru začnou vznikat golfová hřiště, nákupní centra a akvaparky, doporučuji každému navštívit Ralsko co nejdříve. Sovětské pobořené paneláky s malbami stojí v jinak nedotčené krajině, která toho má hodně za sebou a rozhodně nám má co říci. A takový obraz se dá spatřit jen v Ralsku.

¹⁵⁵ ČAVNICKÁ, Martina. Česká Lípa – průvodce regionem [online]. [cit. 2011-05-03]. Vojenský výcvikový prostor Ralsko a letiště v Hradčanech. Dostupné z WWW: <<http://ceskalipa.cz/pruvodce-regionem/vojensky-vyvcikovy-prostor-ralsko-a-letiste-v-hradcanech/>>.

7. Závěr

Práce si kladla za cíl zpracovat historii vojenského újezdu Ralsko v období, kdy byl tento prostor využíván československou armádou. Přínosem jsou tedy v první řadě nové faktografické poznatky o celém tomto regionu řazené tematicky v několika kapitolách.

Bývalý vojenský újezd Ralsko, prostor na severu Čech, byl již za 2. světové války využíván německou armádou, která zde také vystavěla letiště v Hradčanech. I to byl jeden z důvodů, proč byl posléze tento prostor vysídlen a v roce 1946 byl zřízen VVT Bezděz, následně VVT Mimoň a na jeho území VÚ Ralsko. Vysídlování obcí skončilo v roce 1952, hranice újezdu se měnily po celou dobu, po roce 1952 však jen marginálně. Ve vojenském výcvikovém prostoru jako takovém se konala cvičení několika vojenských útvarů, které byly ubytované nejdříve v polních tábořištích, v roce 1953 se však započalo s výstavbou tábořišť stálých, na prostoru letiště Hradčany působilo několik leteckých pluků. Po hospodářské stránce byl prostor částečně samostatný, choval se např. skot či drůbež, na mnoha políčkách se pěstovala zelenina. V roce 1968 byl celý vojenský újezd obsazen sovětskou armádou, která jej využívala do roku 1991. Po tomto roce byl újezd zrušen a území navraceno zpět do civilní správy, na části ale stále působí Vojenské lesy a statky.

Nové poznatky této práce je možné aplikovat společně s dalšími pracemi (např. LEZNAR, Marek. *Vysídlení vesnic na Vyškovsku 1939–1945: Rozšiřování vyškovského vojenského prostoru pro potřeby německých okupačních vojsk*) na obecnou rovinu historického zkoumání, což se týká převážně vysídlování vesnic při vzniku vojenských prostorů a újezdů či hospodářství a zemědělství.

Celou historii tohoto území bude možné vyložit až po zpřístupnění konkrétních sovětských fondů v moskevském archivu, do té doby se můžeme jen domnívat, jak přesně byl prostor využíván po roce 1968 a co se v něm odehrávalo.

Prameny a literatura

Archivní prameny

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv:

- Fond MNO 1951–1967
- Fond V1.VO 1950–1956

Tištěné prameny

- 1) LUŇÁK, Petr (ed.). *Plánování nemyslitelného: Československé válečné plány 1950–1990*. Praha: Dokořán, 2008. 446 s. ISBN 978-80-7363-222-9.
- 2) BULÍNOVÁ, Marie, et al. *Československo a Izrael v letech 1945–1956 : Dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, 399 s.

Rozhovory

- 1) Dne 4. 2. 2011 neřízený rozhovor s paní Marií Sedlákovou.
- 2) Dne 25. 2. 2011 neřízený rozhovor s panem Kurtem Pobudou.
- 3) Dne 29. 4. 2011 neřízený rozhovor s Miladou a Břetislavem Kozderkovými.

Literatura

- 1) BÍLEK, Jiří. *Ve vzduchu, na zemi i ve vodě: Historie a současnost výsadkového vojska a vzdušných průzkumných jednotek československé armády a Armády České republiky*. Praha : [s.n.], 2009. 163 s. ISBN 978-80-7278-523-0.
- 2) BLAŽKOVÁ, Jana. *Vznik vojenského újezdu Ralsko*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. 65 s.
- 3) ČAVNICKÁ, Martina. *Česká Lípa – průvodce regionem* [online]. 2000 [cit. 2011-05-03]. Vojenský výcvikový prostor Ralsko a letiště v Hradčanech. Dostupné z WWW: <<http://ceskalipa.cz/pruvodce-regionem/vojensky-vyvcikovy-prostor-ralsko-a-letiste-v-hradcanech/>>.
- 4) *Diamo, státní podnik Stráž pod Ralskem* [online]. [cit. 2011-05-02]. Hamr. Dostupné z WWW: <<http://www.diamo.cz/hamr>>.

- 5) DUFEK, Jiří; KAPLAN, Karel; ŠLOSAR, Vladimír. *Československo a Izrael 1947–1953: studie*. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakl. Doplněk, 1993. 203 s. ISBN 80-85270-21-8.
- 6) KOLAŘÍK, Josef. *Společenství historie Mimoně, ... Ralska a okolí* [online]. 2008 [cit. 2011-03-28]. Doba nejstarší. Dostupné z WWW: <<http://www.spolecenstvihistoriemimon.estranky.cz/clanky/doba-nejstarsi.html>>.
- 7) KOZEL, Petr. K některým vojensko-ekologickým aspektům vojenských újezdů. *Geografie: sborník české geografické společnosti*. 1998, 3, s. 221–236.
- 8) LAHODA, Ladislav. *Podzemí – cma* [online]. 2000 [cit. 2011-03-28]. Průvodce bývalým vojenským prostorem Ralsko. Dostupné z WWW: <http://www.podzemi-cma.cz/publikace/files/pruvodce_bvp_ralsko.pdf>.
- 9) LAHODA, Ladislav. *Průvodce bývalým vojenským prostorem Ralsko* [online]. [s.l.] : [s.n.], 2005 [cit. 2011-05-05]. Dostupné z WWW: <http://www.podzemi-cma.cz/publikace/files/pruvodce_bvp_ralsko.pdf>.
- 10) LEZNAR, Marek. *Vysídlení vesnic na Vyškovsku 1939–1945 : Rozšiřování vyškovského vojenského prostoru pro potřeby německých okupačních vojsk*. Praha, 2008. 99 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin.
- 11) MINAŘÍK, Pavel; ŠRÁMEK, Pavel. *Československá armáda* [online]. 2000 [cit. 2011-03-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.vojenstvi.cz>>.
- 12) *Novinky.cz* [online]. 21. května 2008 [cit. 2011-05-02]. Sověti měli v ČSSR od roku 1969 jaderné zbraně, tvrdí generál Vacek. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/140399-soveti-meli-v-cssr-od-roku-1969-jaderne-zbrane-tvrdi-general-vacek.html>>.
- 13) PECHÁČKOVÁ, Ivana. Osídlení a obyvatelstvo. *Geografie: sborník české geografické společnosti*. 1998, 3, s. 237–252.
- 14) *Portál veřejné správy České republiky* [online]. 2011 [cit. 2011-05-11]. Vyhledávání v předpisech ze Sbírky zákonů. Dostupné z WWW: <<http://portal.gov.cz/wps/portal/s.155/6966/s.155/699/place>>.
- 15) POŠTOLKA, Václav. Revitalizace a nové využití bývalého vojenského prostoru Ralsko. *Geografie: sborník české geografické společnosti*. 1998, 3, s. 156–170.
- 16) RYDYGR, Zdeněk. Konec druhé světové války na letišti v Hradčanech. *Bezděz*. 1998, 7, s. 211–217.

- 17) SEGUENS, E.; HLASOVÁ, E. *Sdružení pro záchranu prostředí* [online]. [cit. 2011-05-02]. *Ekonomické a ekologické důsledky těžby uranu v české republice*. Dostupné z WWW: <http://www.calla.cz/data/energetika/ostatni/uran_studie.pdf>.
- 18) *Společná česko-slovenská parlamentní digitální knihovna: FS ČSFR 1990–1992 – tisky* [online]. 1992 [cit. 2011-05-02]. Odpověď na interpelaci poslanců Federálního shromáždění. Dostupné z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0728_00.htm>.
- 19) *Stálá expozice pyrotechnické expozice Ralska* [online]. 2011 [cit. 2011-05-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.expozice-ralsko.estranky.cz/clanky/historie.html>>
- 20) ŠOLC, Jiří. *Červené barety*. Praha: Naše vojsko, 1998. 384 s. ISBN 80-206-0559-2.
- 21) *Wikipedie, otevřená encyklopedie* [online]. 2011 [cit. 2011-05-02]. Ralsko (město). Dostupné z WWW: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Ralsko_\(město\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Ralsko_(město))>.
- 22) *Zaniklé obce a objekty po roce 1945* [online]. 2005 [cit. 2011-04-20]. Místa s důvodem zániku: Vojenský výcvikový prostor Ralsko. Dostupné z WWW: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&duv=vvp_ralsko>.

Informace mi poskytli:

PhDr. Pavel Minařík CsC., PhDr. Jiří Rajlich, Bohumil Rosička, Jiří Dvořák, PhDr. Jiří Bílek CsC.

Veškeré archiválie, uvedené v práci, má autorka se souhlasem VÚA nafoceny a v případě potřeby je může poskytnout (naprostá většina archiválií se odtajňovala až na přání autorky).

Seznam příloh

Příloha 1

Příloha 2

Příloha 3